

2. Ünite

AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

Üniteye Hazırlık

- 1.** Güzel ahlaklı olmanın önemi ile ilgili atasözü, deyim ve güzel sözler bulunuz.
- 2.** *“İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince, ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın.”* (Buhârî, Buyu’, 38) hadis-i şerifi ile ilgili bir kompozisyon yazınız.
- 3.** *“İlk peygamberlerden itibaren halkın hatırında kalan bir söz vardır: Hayâ etmedikten sonra istediğini yap!”* (Buhârî, Edeb, 78) hadis-i şerifinin ne manaya geldiğini araştırınız.
- 4.** “Hilfü'l-Fudûl” nedir, hangi amaçla, kimler tarafından kurulmuştur, araştırınız.

1. OLUMLU TUTUM VE DAVRANIŞLAR

İnsanın ruhuna yerleşen bazı tutumlar vardır ki bunlar zaman içinde alışkanlık hâline dönüşerek kişinin ahlakını şekillendirir. Ruhumuza iyi alışkanlıklar yerleşirse, fiil ve davranışlarımız da iyi olur ve bunlara güzel ahlak (ahlak-ı hamide) denir. Kötü alışkanlıklar yerleşirse davranışlarımız da kötü olur, bunlara da kötü ahlak (ahlak-ı zemime) denir. Ahlakımızın güzel olabilmesi için kötü huylardan temizlenerek iyi huylar edinmemiz gerekir. Bunun için de iyi ve kötü huyları yakından tanımalıyız.

1.1. DÜRÜST VE GÜVENİLİR OLMAK

Dürüstlük; diğer adıyla sıdk, hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadâkat göstermektir.²¹ Birçok ahlaki vasfın kaynağıdır. Dürüst ve güvenilir insan, özü sözü bir, sağlam karakterli, yalan konuşmayan, verdiği sözde duran, elinden ve dilinden emin olunan, emanete riayet eden kimsedir.

Dürüst insan toplum tarafından sevilir, sayılır, sözüne itimat edilir. İletişime açık, sosyal ilişkileri kuvvetli biri olur. Aile fertlerine ve arkadaşlarına güven verir. İş hayatında saygı duyulan, sorumluluk verilirken tercih edilen bir kişi hâline gelir. Dürüstlüğün ve güven anlayışının bulunmadığı, verilen sözlerin tutulmadığı toplumlarda sorunlar artar. Birbirlerine dürüst davranmayan aile bireyleri, akrabalar ve arkadaşlar arasında güven duygusu kalmaz, aralarındaki sevgi ve saygı zamanla değerini yitirir. İnsanın en büyük sigortası kendisine duyulan güvendir.

Dürüst ve güvenilir olmak, İslam ahlakının en önemli esası ve emirlerinden biridir. Nitekim ayet-i kerimelerde müminlere sözünde durmaları, doğru ve dürüst bir insan olmaları emredilmektedir: **“Ey iman edenler! Verdiğiniz sözleri yerine getirin...”**²²

Aynı zamanda Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de, dürüst ve güvenilir olmayı, müminlerin vasıflarından biri olarak zikreder: **“Yine onlar ki emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler.”**²³

Cenâb-ı Hak, İslam dinini Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) bildirmiş ve ona hitaben şöyle buyurmuştur: **“(Ey Habibim!) Öyle ise emrolduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz o, yaptıklarınızı hakkıyla görür.”**²⁴ Ayet-i kerimede emredildiği üzere dürüst bir hayat sürmek büyük bir ciddiyet, hassasiyet ve gayret ister.

“Ya görüldüğün gibi ol ya da olduğun gibi görün.”

Mevlana

21 Mustafa Çağrırcı, Sıdk, TDVİA, C 37, s. 98.

22 Mâide suresi, 1. ayet.

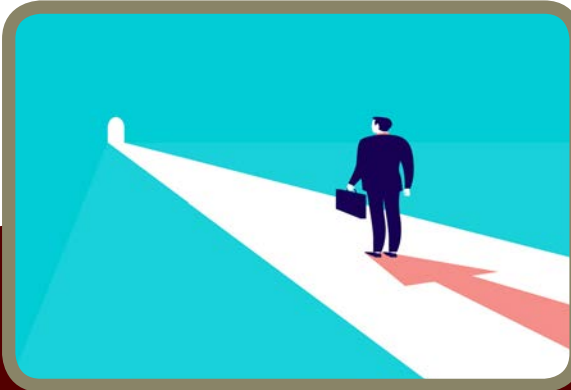
23 Müminûn suresi, 8. ayet.

24 Hûd suresi, 112. ayet.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) insanların en doğrusu ve en güvenilir olanı idi. Onun bu hâlini, düşmanları dahi itiraf etmek zorunda kalmıştır. Onun ağzından hiçbir zaman hak sözden başkası çıkmamıştır. Sözle şaka yaparken bile doğruluktan ayrılmamıştır. Resulullah (s.a.v), ümmetinden, doğruluktan ayrılmamalarını istemiştir. *"Tam anlamıyla başarmanız mümkün olmasa da siz dosdoğru olmaya çalışın!"*²⁵ buyurarak sürekli bir biçimde doğru olmaya gayret göstermenin gerekliliğini belirtmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), doğruluğun, insanın akıbetini belirleyen temel esaslardan biri olduğunu da şöyle beyan etmiştir: *"Doğruluk insanı iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi, doğru söylemeye devam ettikçe sonunda siddiklerden olur. Yalan, kişiyi kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söylemeye devam ettikçe, sonunda Allah indinde yalancı olarak yazılır."*²⁶

Doğrulukta kalbin ve dilin dürüstlüğü büyük önem arz etmektedir. Kalp, sağlam olduğunda diğer azalar da istikamet (doğruluk) üzere olurlar. Dil, kalbin tercümanıdır. Onun doğruluğu veya eğriliği de diğer azalara tesir eder. Bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (s.a.v), bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"İnsan sabahlayınca, bütün organları dile başvurur ve (âdeti ona yalvararak) şöyle derler: Bizim hakkımızı korumakta Allah'tan kork. Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir, yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz."*²⁷ Konuyla alakalı bir başka hadiste de Peygamberimiz (s.a.v), *"Kalbi dürüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz."*²⁸ buyurmuştur.

İstikâmet ehli hıfz-ı Hak'tandır ermez ziyân
Ânın için serv'i incitmez beyim bâd-ı hazân
Aziz Mahmud Hüdâî

Doğru ve dürüst olmanın göstergelerinden birisi söz verince yerine getirmek, yerli yersiz söz vermemektir. Kişi, söz vereceği zaman iyi düşünmeli, yapamayacağı sözler vermemelidir. Kur'an-ı Kerim'de söz vermenin bir sorumluluk olduğu şöyle ifade edilir: **"...Verdiğiniz sözü yerine getirin; çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."**²⁹ Peygamberimiz (s.a.v) de verilen sözü, borca benzeterek sözünde durmanın önemine vurgu yapmıştır: *"Söz vermek borç gibidir."*³⁰

Doğru ve dürüst biri olmak gerçekten samimiyet ve gayret gerektirir.

25 İbn Mâce, Tahâret, 4.

26 Buhârî, Edeb, 69.

27 Tirmizî, Zühd, 61.

28 Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 198.

29 İsrâ suresi, 34. ayet.

30 Buhârî, Hibe, 18.

Bu güzel ahlakı elde edebilmenin yolunu Yüce Allah bize; **“...Sadıklarla beraber olun!”**³¹ emriyle bildirmiştir. Kişi, güzel ahlaklı, dürüst ve güvenilir insanların yanında güzel huylar elde edebilir. Beraberlik devam ettikçe onlara benzemeye başlar, ya da en azından kendisini kötülüklerden muhafaza etmiş olur. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), *“Kişi sevdiğiyle beraberdir.”*³² buyurarak insanın, arkadaş ve dost seçimine dikkat etmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bulunduğu çevrenin, insanı olumlu ya da olumsuz etkilediğini de bir benzetme ile beyan etmiştir: *“İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince, ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın.”*³³

1.2. İFFET VE HAYÂ

İffet sözlükte, “haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma”³⁴ anlamına gelir. Ahlaki bir terim olarak “iffet, yeme, içme ve diğer bedeni hazlar konusunda ölçülü olma, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem”³⁵ demektir.

Kur’an’da iffetli davrananlar övülmektedir: **“(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir.”**³⁶

Bekâr olup da evlenme imkânı bulamayanların yeterli imkâna kavuşuncaya kadar iffetlerini korumaları Kur’an-ı Kerim’de şöyle emredilmektedir: **“Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar...”**³⁷

Hiz. Peygamber (s.a.v), *“Ya Rabbi! Senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum”*³⁸ diye dua etmiştir. *“Allah, yoksul olmasına rağmen iffetini korumaya çalışan mümin kulunu sever”*³⁹ buyurmuş ve müminleri iffetli olmaya davet etmiştir. Ayrıca yardıma en layık kimselerin, iffetini korumaya çalışan yoksullar olduğunu bildirmiştir.⁴⁰

Olgun mümin sayılabilmek için insanın hayâ, edep, iffet gibi ahlaki erdemlerle donanması ve dinin günah saydığı, akl-ı selimin

ARAŞTIRALIM

İffet ve hayânın sembolü olan Hz. Yusuf’un kıssasını Kur’an-ı Kerim’den bulalım ve okuyalım!

31 Tövbe suresi, 119. ayet.

32 Tirmizî, Zühd, 50.

33 Buhârî, Büyü, 38.

34 Dini Terimler Sözlüğü, s.157.

35 Dini Terimler Sözlüğü, s. 157-158.

36 Bakara suresi, 273. ayet.

37 Nur suresi, 33. ayet.

38 Müslim, Zikir, 72; İbn Mâce, Dua, 2; Tirmizî, Daavât, 71.

39 İbn Mâce, Zühd, 5.

40 Müslim, Zekât, 2.

BİLGİ KUTUSU

İki çeşit hayâ vardır. Birincisi, Allah Teâlâ'nın doğuştan herkese bahşettiği fıtrî hayâdır. İkincisi ise terbiyeye bağlı bir hayâdır ki, günah ve kötü şeylerden insanı alıkoyar.

"Evlenebilir güçleri yetmeyenler de Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar..."

Nur suresi, 33. ayet.

de ayıp ve kötü kabul ettiği tutum ve davranışlardan uzak durması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v) şu hadis-i şerifi, iffetli olmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir: *"Her kim diline ve cinsel arzularına hâkim olacağı konusunda bana söz verirse ben de onun cennete girmesine kefil olurum."*⁴¹

İffet, hayâ duygusunu içinde barındıran bir haslettir. Hayâ ise rücu, utanma, ayıplanan bir şeyin korkusuyla insanda hasıl olan mahcubiyet hissi gibi manalara gelir. Aynı zamanda hayâ, kötü ve çirkin sayılan şeylerden uzak durmak, tavır ve davranışlarda ölçülü olmak, herhangi bir işte haddi aşmamaktır.

Hayâ ile iman arasında sıkı bir alaka bulunmaktadır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v), *"Hayâ, imandandır."*⁴² buyurarak bir anlamda hayâ noksanlığının, iman noksanlığından kaynaklandığını ifade

etmiştir. Hayâ, insani kötülüklerden ve her istediğini yapmaktan alıkoyan insani bir duygu ve takvanın ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla bir kul, hayâ sahibi olmadıkça takva sahibi olamaz.

İnsanlığa güzel ahlakı talim etmek ve kendi hayatında bizzat göstermek üzere gönderilmiş olan Peygamber Efendimiz (s.a.v), hiç şüphesiz insanlar arasında hayâ duygusuna en fazla sahip olan idi. *"Hayâ ancak hayır kazandırır."*⁴³, *"Hayânın hepsi hayırdır"*⁴⁴ buyurarak ümmetinin, davranışlarını hayâ ile süslemesini isterdi. Hayâsızlıkla yapılan bir işin hoş karşılanmayacağını, hayâ ile güzelleştirildiğinde ise herkes tarafından hüsn-i kabul göreceğini beyan ederdi.⁴⁵

ÖĞRENELİM

Hayânın pek çok mertebesi bulunmaktadır. En yüksek mertebesi, kişinin zâhiren ve bâtinen Allah'tan (c.c.) hayâ etmesidir. Yani her an Cenâb-ı Allah'ın huzurunda olduğu hissini taşımasıdır. Allah Resulü bir gün ashâbına, "Allah'tan gereği gibi, hakkıyla hayâ edin!" buyurunca onlar, "Ey Allah'ın Resulü! Elhamdülillâh biz Allah'tan hayâ ediyoruz." demişlerdi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem şöyle açıklamıştı sözlerini: "Bu, sizin anladığınız gibi değildir! Allah'tan hakkıyla hayâ etmek, baş ve başta bulunan organlarla, karın ve kamın içine aldığı organları (her türlü günah ve haramdan) korumak, ölümü ve (toprak altında) çürümeyi daima hatırlamaktır. Âhireti. arzu eden, dünyanın süsünü terk eder. Kim bu şekilde davranırsa Allah'tan gereği gibi hayâ etmiş olur. Peygamber Efendimiz bir gün; "Allah'tan hakkıyla hayâ edin" buyurmuştur. Bunun üzerine ashab; "Ey Allah'ın Resulü! Elhamdülillah Allah'tan hayâ ediyoruz" diye cevap verir. Peygamberimiz de onlara şu açıklamayı yapar: "Söylemek istediğim, sizin anladığınız hayâ değildir. Allah'tan hakkıyla hayâ etmek; başı ve üzerindeki azaları, bedeni ve ondaki azaları muhafaza etmeniz, ölümü ve toprakta çürümeyi hatırlamanızdır. Ahireti dileyen, dünyanın zînetini terk edip ahireti bu hayata tercih etmelidir. İşte kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur." (Tirmizî, Kıyâmet, 24.)

41 Buhârî, Hudûd, 19; Rikâk, 23; Tirmizî, Zühd, 61.

42 Müslim, İman, 59.

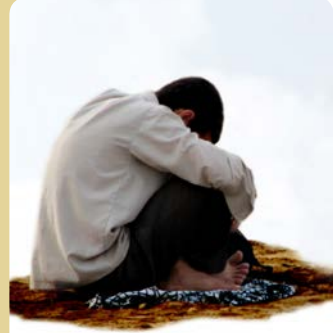
43 Buhârî, Edeb, 77.

44 Müslim, İman, 61.

45 Tirmizî, Birr, 47.

HATIRLAYALIM

Allah Resulü, "İman, yetmiş küsur parçadır. Hayâ da imandan bir parçadır." (Müslim, İman, 57.) buyurmuş, ' hayâ ile imanın birbirine bağlı olduğunu, biri olmazsa diğerinin de olamayacağını ifade etmiştir. (bk. Hakim, Müstedrek. C I, s. 30 (1/23).)

Resulullah Efendimiz, yalnız bulunduğu anlarda bile kendisinden, hayâ sınırlarını aşan herhangi bir hareket sadır olmamıştır. Ümmetinin de aynı hâl üzere olmasını isteyen Peygamberimiz (s.a.v); *"Allah, kendisinden hayâ edilmeye insanlardan daha lâyıktır."*⁴⁶ buyurarak açıkta ve gizlilikte devamlı edeb ve hayâ üzere bulunmalarını tavsiye etmiştir. Bu sebeple Müslüman, ihsan duygusu ile dolu olmalıdır. Allah Teala'nın her an kendisini görmekte olduğunu bilerek büyük bir edeb ve hayâ üzere yaşmalıdır. Bu, hayânın en yüksek noktasıdır.

Netice itibariyle hayâ, yani utanma duygusu, insanı fenalıklara dalmaktan alıkoyar. Nefsinin istediği her hareketi yapmasını engeller. Utanma duygusuna sahip olmayan kimsenin önünde hiçbir engel yoktur. Dolayısıyla her türlü çirkinliği ve kötülüğü yapmaya müsaittir. Müslüman, yapacağı işi iyi düşünmelidir. Şayet bu iş, Allah'tan (c.c.) ve insanlardan utanacağı bir iş ise kesinlikle terk etmelidir. Ancak Allah'tan (c.c.) ve insanlardan utanacağı bir şey değilse, onu gönül hoşluğu ile yapmalıdır.

YORUMLAYALIM

Ashâbını hayâlı olmaya teşvik eden Resulullah. *"Arsızlık nerede ve kimde olursa olsun çirkinleştirir; hayâ ise nerede ve kimde olursa olsun zarifleştirir."* (Tirmizi, Birr, 47.) buyurmuştur. Yukarıda yer alan hadis bize hangi mesajı vermektedir. Arkadaşlarınızla yorumlayınız.

ÖĞRENELİM

"Adalet nedir? Ağaçlara su vermek. Zulüm nedir? Dikeni sulamak. Adalet, bir nimeti yerine koymaktır, her su isteyen tohumu sulamak değil. Zulüm nedir? Bir şeyi, yerinde kullanmamak, layık olmayan yere koymak. Bu da ancak belaya kaynak olur." (Mevlana, Mesnevî, 5/1090)

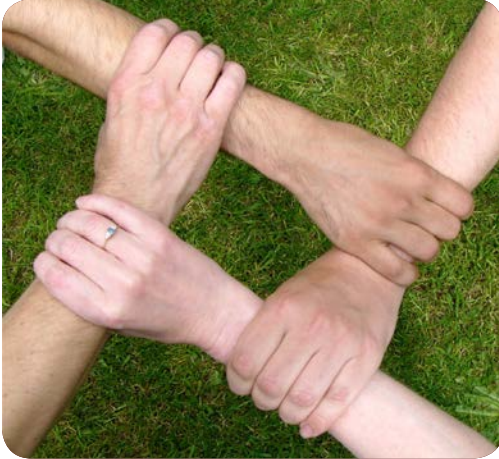
Mevlana Türbesi-Konya

1.3. ADİL OLMAK

Adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Haksızlıklardan uzaklaşarak orta yolu tutmak, hüküm ve davranışlarda tarafsız ve ilkeli olmaktır. Adalet, aynı zamanda insaf ve eşitlik anlamına gelmektedir.⁴⁷

Adalet, hem sevgiyi saygıyı hem de hak dağıtımında insafli olmayı içerir. Buna binaen devlet yöneticisi vatandaşa, anne-baba çocuğuna, öğretmen öğrencisine, eşlerin birbirlerine, bir kimsenin arkadaş, dost ve akrabasına gereken ilgiyi, sevgiyi, saygıyı göstermesi; patronun işçisine hak ettiği ücreti vermesi adil olmanın gereğidir. Toplumsal düzen, adalet olmadan sağlanamaz.

“...Güçsüzlerin hakkının güçlülerden alınmadığı bir toplumu Allah nasıl temiz çıkarır?!” (İbn-i Mâce, Fiten, 20)

Adaletin yokluğunda sevgi, saygı gibi ahlaki değerler bir anlam ifade etmezler. Adil olmayan insan, eksik ve noksan sayılır. Böyle insanda bencillik ve kibir gibi kötü huylar kendini gösterir.

Cenâb-ı Allah'ın mübarek isimlerinden biri de “çok adil, asla zulmetmeyen, hakkaniyetle hükmeden, haktan başkasını söylemeyen ve yapmayan” anlamına gelen “el-Adl”dir.⁴⁸ Şüphesiz ki Allah adildir ve bize de adaletle hütmemizi emreder.⁴⁹ Çünkü O adil davrananları sever.⁵⁰

Rabb'imiz, adaleti gerçekleştirme sorumluluğunu Müslümanlara yüklemiştir. **“...Allah insanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman, adaletle hükmetmenizi emreder...”**⁵¹ şeklindeki ilahi emir bu sorumluluğu ifade eder.

Allah Teala, müminlere adil olmayı emrederken, kendi nefsanî duygularının etkisi altında kalmamaları konusunda da uyarılmaktadır: **“Ey iman edenler, Allah için şahitlik eden kimseler olunuz. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin sizi adaletten saptırmasın. Adil davranın, takvaya yakışan budur. Allah'tan korkun, Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”**⁵²

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) örnek şahsiyeti, her hususta olduğu gibi hak ve adalet mevzuunda da hayranlık verecek ölçüde yüksek fazilet örnekleriyle doludur. O, peygamber olmadan önce de haksızlıklara karşı çıkmış; “Hilfü'l-Fudûl” adlı bir cemiyete üye olmuştur. Bu cemiyetin amacı, ticari ve ictimai hayatta adaleti hâkim kılma gayesine hizmet etmekteydi. Hakkı gasbedilen ve hakkını arayamayan zayıf ve yabancı kimselere yardımcı olunur, zayıfın gasbedilen hakkı, güçlüden alınıp sahibine teslim edilirdi.

47 Dini Terimler Sözlüğü, s. 4.

48 bk. Tirmizî, Daavât, 83.

49 bk. Nisa suresi, 58. ayet.

50 bk. Hucurat suresi, 9. ayet, Mümtehine suresi, 8. ayet.

51 Nisâ suresi, 58. ayet.

52 Mâide suresi, 8. ayet.

HATIRLAYALIM

“Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, bükür (doğru şahitlik etmez), yahut şâhidlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Nisâ suresi, 135. ayet.)

Bu hassasiyetin tezahürleri, Sevgili Peygamberimiz’in (s.a.v) bütün hayatında görülmektedir. Nitekim bu hâl, onun hadis-i şeriflerine de şöyle yansımıştır: “...İçindeki zayıfların, incitilmeden haklarını alamadıkları bir cemiyet iflah olmaz...”⁵³ “Kıyamet gününde insanların Allah Teala’ya en sevgili olanı ve ona en yakın yerde bulunanı, adaletli idarecidir. Kıyamet gününde insanların Allah Teala’ya en sevimsiz olanı ve ona en uzak mesafede bulunanı da zalim idarecidir.”⁵⁴

Cinsiyeti yüzünden çocuklar arasında ayırım yapmamak, kız ve erkek çocukların aynı derecede Cenâb-ı Allah’ın bir emaneti olduğunu unutmamak gerekir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v), çocuklara adil davranmak hususunda ümmetini uyarmıştır. Kız ile erkek çocuğa -sırf cinsiyeti sebebiyle- farklı davranmamayı ve birini diğerine tercih etmemeyi emretmiştir.⁵⁵

Adaletin gerçekleşmesini engelleyen hususlardan biri yalancı şahitliktir. Yalan yere şahitlik yapmakla hem adaleti yanıltmış hem de vicdanları yaralamış oluruz. Yalan yere şahitlik yapmak sureti ile sadece hakkı yenilen insanın değil tüm toplumun hakkı ihlal edilmiş olur. Yalan yere şahitlik yapmak Kur’an-ı Kerim’in yanı sıra⁵⁶; hadis-i şeriflerde de yalancı şahitlik yasaklanmış ve insanlar bu hususta uyarılmıştır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

Abdurrahman ibni Ebi Bekre (r.a.) babasının şöyle dediğini rivayet eder:

“Resulullah’in (s.a.v) yanındaydık bize:

‘Size büyük günahların en büyüğünü bildireyim mi?’ dedi ve bunu üç kez tekrarladı.

Sonra:

‘Allah’a ortak koşmak, anne ve babaya kötülük etmek’ dedi ve yan tarafına yaslanmış iken doğruldu ve şöyle dedi:

–‘Yalan yere şahitlik yapmak...’ buyurdu ve bunu defalarca tekrarladı.⁵⁷”

53 İbn-i Mâce, Sadakât, 17.

54 Tirmizî, Ahkâm, 4; Nesâî, Zekât, 77.

55 bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 130; Müslim, Hibât, 3-13.

56 bk. Nisa suresi, 135. ayet;

57 Buhari, Müslim, Riyazu’s-Salihin 1552

ZULMÜ ALKIŞLAYAMAM

Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım! ...
- Boğamazsın ki!
- Hiç olmazsa yanımdan kovarım.
Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;
Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir, aşığım istiklâlê;
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle!
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!
Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!
Adam aldırırma geç git, diyemem aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım!
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumunu...
İrticâin şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?

Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.384.

Adaletin gerçekleşmesini engelleyen hususlardan biri de rüşvettir. Rüşvet, **“Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak) vermeyin.”**⁵⁸ ayeti ile yasaklanmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) de *“Rüşvet alan da veren de cehennemdedir”*⁵⁹ buyurmuştur. O hâlde Allah Teala'nın yaptıklarımızdan haberdar olduğunu aklımızdan çıkarmamalı ve yapıp ettiklerimizden hesaba çekileceğimiz bilinci ile hareket etmeliyiz. Ne kendimize ne de aile fertlerimiz haram yedirmemeliyiz. Kul hakkına yol açan bu gibi davranışlardan sakınmalıyız.

Adaletin gerçekleşmesini engelleyen bir diğer husus ise hâkimin hüküm verirken adil olmamasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah **“...hükmedersen, aralarında adaletle hükmet! Çünkü Allah adilleri sever.”**⁶⁰ buyurmuş; Peygamber Efendimiz (s.a.v) de *“Hâkimler üç kısımdır: Biri cennette, ikisi de cehennemdedir. Cennette olan hâkim, hakkı bilip ona göre hüküm verendir. Hakkı (gerçeği) bildiği hâlde (adaleti gözetmeyerek) hükmünde zulmeden ile hakkı bilmeden insanlar hakkında hüküm veren hâkimler cehennemdedir”*⁶¹ demiştir.

DEĞERLENDİRELİM

Nûman bin Beşîr (r.a.) şöyle anlatır: Babam beni Resulullah 'a (s.a.v) götürdü ve *“Ben, sahip olduğum bir köleyi bu oğluma verdim.”* dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v); *“Buna verdiğini diğer çocuklarına da verdin mi?”* diye sordu. Babam; *“Hayır, vermedim.”* dedi. Resulullah (s.a.v); *“O hâlde yaptığın hibeden (bağıştan) dön!”* buyurdu. (Buhârî, Hibe 12; Müslim, Hibât 9-18)

Hadiste verilen mesaj nedir?

Adaletin zıddı ise zulümdür. Zulüm, kişinin kendisine tanınan hukuki sınırı geçmesi, başkalarının hakkını elinden almasıdır.⁶² Adaletin olmadığı yerde haksızlık ve zulüm vardır. Haksızlık ve zulmün olduğu yerde kargaşa ve çıkar çatışması ortaya çıkar. Bu da toplumdaki huzur ve uyumu tehdit eder.

Zulüm kavramı, insani ilişkilerde her türlü olumsuz söz, fiil ve davranışları ifade eder. Kur'an'da bu kavram insanlar arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade etmekle birlikte çoğunlukla Allah'a (c.c.) karşı görevlerde inkâr ve isyan olan söz, fiil ve davranışları ifade etmek için kullanılmıştır. Kur'an'da zulüm kavramı ilahi iradeye ters düşen her türlü inanç, söz, fiil ve davranışlar anlamında kullanılmıştır.⁶³

Zulüm kavramı Kur'an'da tamamen olumsuz anlamda yer almıştır. Buna göre her türlü günah, isyan ve itaatsizlik zulümdür. Allah'a (c.c.) ortaklar koşmak, ayetleri yalanlamak, içki, kumar, zina,

“Adaleti bilmeyen kişi, kurt yavrusunu emziren keçiye benzer.”

Mevlana

58 Bakara suresi, 188. ayet.

59 Ebu Davud, Akdiye, 4.

60 Maide suresi, 42. ayet.

61 Ebû Dâvûd, Akdiye 2; Tirmizi, Ahkâm 1.

62 Dini Terimler Sözlüğü, s. 403.

63 En'âm suresi, 82. ayet; Bakara suresi, 35. ayet; Nisâ suresi, 64. ayet; Bakra suresi, 231. ayet; Nisâ suresi, 10. ayet; Kehf suresi, 33. ayet; nûh suresi, 41. ayet; Bakra suresi, 35. ayet; Mâide suresi, 39. ayet; Şûrâ suresi, 40-42. ayetler; Âl-i İmrân suresi, 182. ayet; Bakara suresi, 57. ayet; Şûrâ suresi, 41. ayet.

hırsızlık gibi tutum ve davranışlar zulüm olduğu gibi, namaz kılmamak, mazeretsiz oruç tutmamak gibi ibadetleri terk etmek, hatta işlenen günahlara tövbe etmemek⁶⁴ de zulüm kapsamındadır. Kur'an'ın ifadesine göre en büyük zulüm ise şirk'tir: **“Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti.”**⁶⁵ Zulüm ya kişinin kendisine ya da başkalarına yöneliktir.

“Mallarını gece ve gündüz, gizli ve aşikâr infâk edenlere Rableri katında büyük bir mükâfat vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, onlar mahzûn da olmazlar.”

(Bakara suresi, 274. ayet.)

Bu anlamda zulüm üçe ayrılır:

1- İnsan ile Allah (c.c.) arasında gerçekleşen zulüm. Pek çok ayette Allah'ın (c.c.) kullarına zulmetmediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla ancak insanın Allah'a (c.c.) yönelik zulmü söz konusu olabilir ki bu da şirk, küfür, nifak ve isyan şeklindedir.⁶⁶

2- Kişi ile insanlar arasındaki zulüm. Haksızlık, hırsızlık, öldürme, iftira vb. günahlar bu kapsamdadır.

3- Kişi ile kendisi arasında zulüm. Kişi Allah'a (c.c.) karşı görevlerini yapmayarak ve insanlara zulmederek neticede kendisine zulmetmiş olmaktadır. İçki içen, kumar oynayan ve zararlı maddeler kullanan kişiler, maddi ve manevi kendilerine zarar vermektedirler. Oysaki kişinin nefesine karşı da sorumlulukları bulunmaktadır.

Sonuç itibarı ile zulüm çok yönlü bir kavramdır. Bir yandan dinî esaslara uymayan her söz, her iş zulüm kapsamına girerken bir yandan da eziyet etmek, işkence ve baskı kullanmak, bir şeyi eksik veya fazla yaparak işin hakkını vermemek de zulümdür. Kişinin “Allah'ın (c.c.) hakları” diye bilinen ibadetleri ihmal etmesi de bir çeşit zulümdür ki zulmün bu çeşidi başkasına değil, kişinin nefesine yöneliktir. Zira kişi böyle davranarak ahiret hayatını mahvetmektedir.

1.4. CÖMERT OLMAK

Cömert, elindeki maddi ve manevi imkânları meşru ölçüler içinde karşılık beklemeden gönüllü olarak başkalarının yararına sunabilir. ⁶⁷ Cömertlik ise eli açık olmak, hayır amacıyla gönüllü olarak harcamada bulunmak, iyilik yapmaktır. ⁶⁸ İnsanın, sahip olduğu imkânlardan Allah (c.c.) rızası için muhtaçlara ihsan ve yardımda bulunmasını sağlayan üstün bir ahlaki vasıftır. Cömertlik, sadece maddi servetin paylaşılması değil; aynı zamanda bilgi birikimi ve yeteneğin paylaşılmasıdır.

ÖĞRENELİM

Resulullah (s.a.v) Allah'ın (c.c.) cömertliğini, onun “Cevâd” ismi şerifi ile zikretmiştir: “Şüphesiz Allah tayyiptir güzel ve hoş olanı sever, Cevâd'dır cömertliği, cûd ve sehâyi sever.” (Tirmizî, Edeb, 41)

64 Hucûrât suresi, 11. ayet.

65 Lokmân suresi, 13. ayet.

66 Bkz. Nahl sûresi, 33. âyet, Yunus sûresi, 44. âyet.

67 Dini Terimler Sözlüğü, s. 51.

68 Mehmet Canbulat, Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 105.

Cömertlik; iyilikseverliği, diğerkâmlığı ve fedakârlığı içinde barındıran bir haslettir. Nitekim cömert kişi, başkasını kendisine tercih eden fedakârlık yapan ve iyilik yapmayı sevendir. Dost ve arkadaşlara yardımcı olmak, iyilik ve ihsanda bulunmak gibi güzel davranışlar, cömert insanın bariz vasıflarıdır.

Cömertlik sayesinde, varlıklı ve yoksul kimseler arasında sevgi ve kardeşlik bağları oluşur. Kıskançlık, haset, çekememezlik gibi kötü huylar azalır. Toplumun farklı kesimleri arasında sosyal denge ve adalet sağlanmış olur. Cömert kimse, sahip olduğu servetin Allah'ın (c.c.) bir lütfu olduğunu bilir ve onları Allah'ın (c.c.) hoşnut olacağı şekilde kullanmaya gayret gösterir.

Cömertlik Allah'ın (c.c.) sıfatlarından biridir. Onun bir ismi de kullarına kerem ve ihsanı bol, sonsuz cömert sahibi anlamına gelen "el-Kerîm"dir. Cömertlikte kemal sahibi olan Allah Teala, kullarının da bu ahlak ile ahlaklanmalarını emretmektedir. Cömertliğin kıyamet gününde insanı her türlü sıkıntı, elem ve kederden kurtaracağına işaret etmektedir. Böyle davranmayanları şu şekilde uyarmıştır: **"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve (Allah'ın izni olmadıkça) hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir."**⁶⁹

Cömertliğin dünyevi ve uhrevi pek çok hayırlı neticesi vardır. Öncelikle cömert kimseyi Allah Teala sever ve kullarına sevdirebilir. Cömert kimsenin durumu Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) bir hadisinde şöyle anlatılır: *"Cömert kimse Allah'a yakın, insanlara yakın, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah'tan uzak, cennetten uzak, insanlardan uzak ve cehennem ateşine yakındır. Cahil olan cömert, ibadet eden cimriden Allah'a daha sevimlidir."*⁷⁰

HİKÂYE

Zâtürrikâ Gazvesi'nden dönerken Resulullah (s.a.v), Hz. Câbir ile sohbet ediyordu. Yeni evlendiğini, bu sebeple pek çok borcu olduğunu öğrenince elinde mal olarak ne bulunduğunu sordu. O da yalnız bir devesinin olduğunu söyledi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v), onu borçtan kurtarmak için devesini kendisine satmasını istedi. Hz. Câbir Medine'ye varıncaya kadar binmek şartıyla sattı. Medine'ye ulaşınca deveyi teslim etmek için Resulullah'ın (s.a.v) yanına vardı. O sırada kendisini çok sevindiren ve diğer insanları da şaşırtan bir davranışla karşılaştı. Sevgili Peygamberimiz, devenin ücretini ödediği gibi deveyi de ona hediye etti. (Buhârî, Cihad, 49. Müslim, Müsâkât, 109)

69 Bakara suresi, 254. ayet.

70 Tirmizî, Birr, 40.

“İki özellik vardır ki bir müminde asla bulunmazlar: Cimrilik ve kötü ahlak.”
(Tirmizî, Birr, 41)

Cenâb-ı Allah, ulvi niyetlerle yapılan bütün harcamaların Müslüman'ın iyiliğine, kurtuluşa ermesine vesile olacağını bildirmekte; hem dünyada hem de ahirette karşılıksız bırakılmayacağını ayet-i kerimelerde ifade etmektedir: **“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her**

başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁷¹

Allah'ın (c.c.) hoşnutluğunu kazanma niyetiyle harcamada bulunmaya dinî literatürde infak denilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de nelerin infak edileceği şu şekilde açıklanmıştır: **“...Bir de senden hayır olarak ne harcayacaklarını sorarlar. De ki: İhtiyacınızdan artanı harcayın. Böylece Allah size ayetlerini açıklıyor ki dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz.”**⁷²

İnfakın nelerden ve nasıl yapılması gerektiği ile ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyrulmuştur: **“Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin ve yerden sizin için çıkardığımız nimetlerin iyi olanlarından Allah yolunda harcayın! Siz göz yummadan, gönlünüze yatmaksızın almayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkmayın! İyi bilin ki: Allah ganidir, hamîddir (kimseye ihtiyacı yoktur, bütün övgülere layıktır).”**⁷³ Yine bu anlamdaki bir başka ayette de **“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.”**⁷⁴ buyrulmuştur.

İnfak etmek ile ilgili olarak pek çok hadis de rivayet edilmiştir. Örneğin Peygamber Efendimiz (s.a.v), Allah (c.c.) yolunda harcanan malın ahiretteki mükafatına Hz. Aişe ile aralarında geçen şu hadise ile dikkat çekmiştir:

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) evinde bir koyun kesilmişti. Koyunun etinden ihtiyaç sahiplerine dağıtıldıktan sonra Peygamberimiz (s.a.v), geriye ne kadar et kaldığını sordu. Hz. Aişe de “Bize sadece ön kol kaldı.” deyince Resulullah (s.a.v) şöyle karşılık verdi: “(Demek ki) ön kolunun dışında tümü (bize) kaldı.”⁷⁵

Bir başka hadiste de **“Yarım hurma ile de olsa cehennemden korunun. Onu da bulamayan, hiç olmazsa güzel bir sözle cehennemden korunsun.”**⁷⁶ buyurmuş ve yardımlaşmanın, diğer kâim olmanın, gönül almanın önemini vurgulamıştır.

71 Bakara suresi, 261. ayet.

72 Bakara suresi, 219. ayet.

73 Bakara suresi, 267. ayet.

74 Âl-i İmrân suresi, 92. ayet.

75 Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 33.

76 Müslim, Zekat, 68.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) infak etmek için herhangi bir zamanı beklemenin doğru olmadığını ise şu sözü ile ifade etmiştir: *“Gücün ve sıhhatin yerindeyken, nefsin seni fakir düşünme endişesiyle cimriliğe çağırırken ve daha büyük zengin olmayı düşlerken verdiğin sadakanın sevabı daha büyüktür. (Bu işi) can boğaza gelip de “falana şu kadar”, “filana bu kadar” demeye bırakma. Zaten o mal vârislerden şunun veya bunun olmuştur.”*⁷⁷

Cömertliğin en üstün şekli isardır. Sözlükte “bir kimseyi veya bir şeyi diğerine tercih etme, üstün tutma”⁷⁸ anlamına gelmektedir. İsar, bir ahlaki kavram olarak “kişinin, kendi ihtiyacı varken başkalarına yardımda bulunarak özverili davranması, onları kendisine tercih ederek fedakârlık yapması”⁷⁹ demektir. Allah Teala, isarı en iyi şekilde uygulayan bir topluluk olarak Ensar’ı örnek göstermekte ve onları övmektedir: **“Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”**⁸⁰

Hülasa cömertlik, ferdi ve içtimai, dünyevi ve uhrevi hayatın sıhhati için gerekli olan güzel ahlakın önemli unsurlarından biridir.

OKUMA PARÇASI (ALLAH RESULÜ’NÜN CÖMERTLİĞİ)

İyilik ve cömertlikte Allah Resulü’nün (s.a.v) benzeri yoktu. Onun cömertliği ne övünmek ne bir yarar sağlamak ne de başkalarına üstünlük sağlamak içindi. O, sadece Allah’ın (c.c.) hoşnutluğunu kazanmaktan başka bir gayeye sahip değildi. Çalışmaya gücü olmayan ya da Allah (c.c.) yolunda mallarını tüketen Müslümanlar’a yardım eder, dul ve yetimleri korur, gözetirdi. Resulullah’ın (s.a.v) iyilikseverliği isardan başka bir şey değildi. Çünkü o ihtiyaç sahiplerini, kendinden ve çoluk çocuğundan önde tutar, kendi ihtiyaçları için sabrederdi.⁸¹

Peygamber Efendimiz (s.a.v), fazladan bir malı elinde bulundurmaya istemez, ihtiyacından fazlasını hemen tasadduk ederdi. Kendisinden bir şey istendiği zaman asla “yok” demezdi. Şayet yanında yoksa borçlanır ve ihtiyaç sahibini memnun ederek gönderirdi. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), hayâsı sebebiyle istemekten çekinen, ancak fakirliği hâlinde belli olan kimseleri gördüğünde, yine borçlanma pahasına, elinden gelen yardımı yapardı. Allah Resulü’nün bu hasletini Hz. Bilâl (r.a.) şöyle anlatır: *“Huzuruna gelen bir Müslüman fakir ve ihtiyaç sahibi ise bana emir verir, ben de gider borç alır ve o kimseye yiyecek, giyecek bir şeyler alırdım.”*⁸²

77 Buhârî, Zekât 11.

78 Dini Terimler Sözlüğü, s. 175.

79 Dini Terimler Sözlüğü, s. 175.

80 Haşr suresi, 9. ayet.

81 İbn Mâce, Et’ime, 48.

82 Ebû Dâvûd, Harâc, 33, 35.

OKUMA PARÇASI (SADAKA TAŞI)

Müminin mümine güler yüz göstermesini dahi sadaka sayan bir anlayışla yoğrulan medeniyet tasavvuru... Alanı ile verenini gecenin karanlığında örten, gururu ve kibirlenmeyi taşa çalan bir uygulama... Bu anlayışın ürettiği mermer sütunların içerisinde sahibini bekleyen bağışlar...

Türk İslam medeniyetinin zarafet dolu bir uygulaması olarak tüm Anadolu ve Balkanlarda yaygın olarak kullanılmıştır. Sadaka taşları, Anadolu'da "hacet yeri" veya "hayrat deliği" gibi isimlerle de anılmaktadır. Bu taşlar mermerden olup 1.5 – 2 metre boyundadır. Üst kısımlarının ortasında çanağa benzer bir oyuk açılır. Sadaka verenler parayı bu çukura bırakırlardı. Taşların yanlarında bu taşın tepesine rahatça ulaşılacak birkaç basamak bulunurdu.

Sadaka taşına para bırakmak isteyenler genellikle akşam namazından sonra uğrarlar. Yatsı namazından sonra da ihtiyacı olanlar buraya gelir, ihtiyacı kadar alır, gecenin karanlığında gözden kaybolurlardı. Sadaka taşları, halkın kolayca ulaşabileceği yerlerde bulunurdu. Bunlarla ilgili müstakil vakıflar kurulduğu, sadakaların günlük olarak takip edildiği ve bu taşların muhafazasıyla görevli kişilerin bulunduğu bilinmektedir. Sadaka taşlarının bir başka özelliği de onların sadece para yardımı yapılabilecek tarzda olmasıdır. Kimin ne zaman neye ihtiyaç duyduğu bilinmediğinden, doğrudan para yardımı yapılması ihtiyaç sahibi için en uygun olanıdır.

Sadaka taşları, örneklerini kendi tarihinden çıkarmayı bilen bir millete, bizi biz yapan değerleri gün yüzüne çıkaracak gücü yine kendi içimizde bulacağımızı hatırlatmaktadır.⁸³

"Her kim Allah yolunda çifte infakta bulunursa, cennette kendisine: Ey Allah'ın kulu şu hayırdır diye nida olunacak. Namaz kılanlardan ise namz kapısından, cihad edenler ise cihad kapısından, sadaka verenler ise sadaka kapısından, oruç tutanlar ise reyyan kapısından çağırılacaktır."

83 Ziya Kazıcı, "Osmanlı'da Hayır Müesseseleri ve Sadaka Taşları", s. 37-38.

1.5. KANAATKÂR OLMAK

“İhtiyaçtan fazlasına meyletme
ki sana galebe etmesin, sana
bey olmasın.”
(Mesnevî, 3/2260)

Kanaat, elde olana razı olmaktır. Azla yetinmek, ihtiyaçları asgari ölçüde karşılayabilecek maddi imkânlarla yetinmektir. Kanaat, alın teri ile kazanılana razı olmak, başkalarının elindeki şeylere göz dikmemek ve fazla kazanma hırsından kurtulmaktır.

Kâinatı yaratan Allah (c.c.), mahlukatın rızkını da vermiş; **“Yeryüzündeki bütün canlıların rızkı sadece Allah’a aittir..”**⁸⁴ buyurarak bu konuda kullarının endişelenmemesini istemiştir. Ancak birçok hikmet gereği Allah Teala, rızkı, kulları arasında farklı farklı taksim etmiş, kimine az, kimine çok vermiştir. İşte kanaatkâr olmak da burada ortaya çıkmaktadır. Kendisine az verilen hâline, durumuna razı olup mal hırsına kapılıp haksız kazanç yollarına girmemeli; zengin de cimrilik ve açgözlülükten kaçınarak sahip olduklarının Allah’ın (c.c.) emaneti olduğunu düşünerek infak etmekten kaçınmamalıdır.

Kanaat sadece yoksullara, fakirlere mahsus bir haslet değildir. Zengin bir kimsede mal sevgisi, kazanma hırsı daha fazla olabilmekte; dolayısıyla sahip oldukları ile yetinmeyip mal biriktirmeye çalışabilmektedir. Dolayısıyla tamahkâr olmamak, kanaat ederek yaşamak zengin, fakir her Müslüman’ın sahip olması gereken bir haslettir. Nitekim kanaatkâr olmayan insan ahireti unutmakta, dünyaya daha fazla meyletmektedir.

Mutlu olmak, sahip olduklarımıza sevinmek, sahip olmadıklarımıza üzülmemekle mümkün olabilir ancak. Şükür, elimizdekilerin kıymetini bilmek, Allah’a (c.c.) hamd etmektir. Nimetin varlığı ve devamı kanaatkâr olup şükretmekle mümkün olur. Nimetin değerini bilmemek ya da ne kadar mala sahip olursak olalım yetinmeyip

“Taneyi bırakan kuş o hilesiz,
düzensiz ovanın tanelerini yer,
doyar. Kanaatkâr olduğu için
kurtulur, hiçbir tuzağa düşmez;
kolu, kanadı bağlanmaz.”
(Mesnevî, 3/2860)

BİR PROJE / (ASKIDA EKMEK)

“Askıda Ekmek”, yurdumuzun pek çok ilinde uygulanan bir cömertlik projesidir. Fırınların camında görmüşüzdür muhakkak “Askıda Bedava Ekmek” yazısını. Fırına ekmek almaya giren bir vatandaş, aldığı ekmek sayısından daha fazla ekmek parası öder. Fırıncı, ücreti ödenen ekmek sayısını bir tahta ya da panoya yazarak ilan eder. Böylelikle ihtiyaç sahibi başka bir vatandaş fırına geldiğinde askıdaki ekmeklerden alabilme imkânına sahip olur. Kültür tarihimizde benzerlerini görebileceğimiz bu uygulama, ülkemizde çok rağbet görmekte ve birçok ilde uygulanmaktadır.

HATIRLAYALIM

Her konuda olduğu gibi kanaat mevzuunda da Resul-i Ekrem bizim için en güzel örnektir. O, eline geçen malları, vakit geçirmeden infak etmiş, ihtiyacından fazlasını yanında alıkoymamıştır. Sık sık; "Allah'ım! Muhammed ailesinin rızkını ihtiyaç miktarı kadar ver." diye dua etmiştir. Peygamberimiz, ashabını da kimseden bir şey istememeleri konusunda uyarmış, onlardan bu konuda söz almıştır: "Kim bana, halktan hiçbir şey dilenmeyeceğine dair söz verirse, ben de ona cenneti garanti ederim." buyurmuştur.

(Müslim, Zekât, 126; Ebû Dâvûd, Zekât, 27)

şikâyet etmek nimetin elden gitmesine sebep olabilir. Bu sebeple İslam ahlakının önemli bir esası olan kanaati, Peygamber Efendimiz (s.a.v) övmüş ve ümmetini kanaatkâr olmaya teşvik etmiştir. Bir kimse ne kadar çok zengin olursa olsun gerçek zenginliğin ancak kanaat olduğunu bildirmiştir: "Gerçek zenginlik, mal çokluğu değil, gönül tokluğudur."⁸⁵

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut olan kimseye dünyanın bütün iyiliklerinin verilmiş bulunduğunu: "Sizden kim nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut ise sanki dünyalar onun olmuştur."⁸⁶ sözleri ile ifade etmiştir. Bir başka hadis-i şerifte de yeterli rızka sahip kanaatkâr bir Müslüman'ın kurtuluşa ereceğini bildirmiştir: "Müslüman olan, kendisine yeteri kadar rızık verilen ve elindeki nimete karşı Allah'ın kanaat sahibi kıldığı kimse, şüphesiz kurtuluşa ermiştir."⁸⁷

Peygamber Efendimiz (s.a.v), kanaati, şükürün en ileri derecesi olarak görmüş ve kanaatkâr bir kimsenin, insanların en çok şükredeni olacağını beyan etmiştir.⁸⁸ Başka bir hadis-i şerifte de şükür ve sabır ehlinin vasıflarını şöyle sıralamıştır: "Dindarlıkta kendinden üstün olana bakıp ona uymak, dünyalıkta ise kendinden aşağı olana bakıp Allah'ın kendine verdiği üstünlüğe hamdetmek. Böyle yapanları Allah, şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim de dindarlıkta kendinden aşağı olana, dünyalıkta ise kendinden üstün olana bakar da elde edemediğine üzülürse, Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz."⁸⁹

YORUMLAYALIM

Mevlana Celâleddin Rûmî, sabah namazını kıldırıp eve gelmiş ve hanımına, "Bugün kahvaltılık bir şey var mı?" diye sormuş. Hanımı, "Sen de biliyorsun ki evde yiyecek bir şey yok" cevabını vermiş. Bunun üzerine Mevlana, "Allah'a hamdolsun bugün evimiz Peygamberimizin evine benziyor" Mevlananın bu sözünü kanaatkâr olmak açısından yorumlayınız.

85 Buhârî, Rikak, 15; Müslim, Zekât, 120; Tirmizî, Zühd, 40.

86 Tirmizî, Zühd, 34.

87 Müslim, Zekât, 25.

88 İbn Mâce, Zühd, 24.

89 Tirmizî, Kıyamet, 58.

BEYİN FIRTINASI

Kaliteli ve güzel giyinmek,
markalı ürün giymek midir?
Sonuçları ile birlikte tartışınız.

Ayrıca insan sahip olduğu mallardan sorumludur ve onların hesabını vermesi gerekecektir. Dolayısıyla kişinin malının artması, sorumluluğunun artması demektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), bu konuyu bir hadis-i şerifle şöyle izah etmiştir: *“Ey âdemoğlu! İhtiyacından fazla olan malını sadaka vermen senin için hayırlıdır. Eğer vermeyip elinde tutarsan, bu senin için zararlıdır.*

İhtiyacın kadar mala sahip olmaktan dolayı Allah katında sorumlu tutulmazsın.”⁹⁰

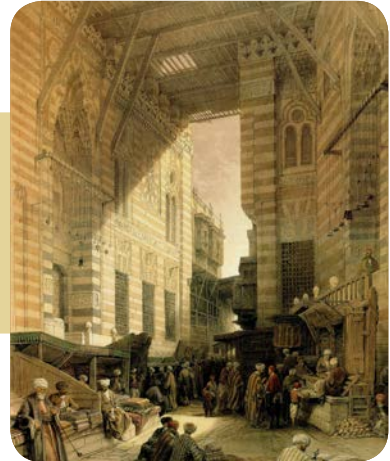
Kanaatkâr olmak bir gönül terbiyesi gerektirir. Kanaatin ne olduğunu bilmeyen, anlamayan kişi ne kadar çok mala sahip olursa olsun vermekte zorlanır. Kişi, Allah'ın (c.c.) lütuf ve ihsanının her varlığa yetecek kadar bol olduğunu bilirse, vermenin daha hayırlı ve üstün olduğunu anlar. Nitekim Cenâb-ı Allah, nimetlerini, hiçbir ayırım yapmadan bütün canlılara dağıtmaktadır. Bu sebeple ihtiyaçlarını Allah'a (c.c.) değil de kullara açan, verdiği razı olmayarak diğer insanlardan bir şeyler isteyen kimseleri sevmemektedir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v); *“Dilenmekten sakınmak isteyenleri Allah iffetli kılar. Halka karşı tok gözlü davranmak isteyenleri de Allah, insanlara muhtaç olmaktan kurtarır.”⁹¹* buyurarak dilenmenin fakirliği daha da arttırdığını, gerçek zenginliğin iffetli davranmak olduğunu beyan etmiştir.

Kanaat ehli izzetli ve şerefli olur. Onun gönlüne hiçbir dünyalık muhabbet giremez. Tamahkâr kimse küçük bir menfaat için şeref ve haysiyetini hiçe sayabilir, dilenci konumuna düşebilir. Bu konuda Müslüman'ın ölçüsünün ne olması gerektiğini Allah Resulü şu şekilde ifade etmiştir: *“Sizden biri, mal ve yaratılışça kendisinden üstün olan birini görünce, nazarını hemen kendisinden aşağıda olana çevirsin.”⁹²*

Kanaatkâr olmak, bir kimsenin çalışmayı terk etmesini ve aç kalmasını gerektirmediği gibi hakkı olan şeyleri de almasına engel değildir. Nihayetinde kanaat, elinde olanla yetinmek, başkasının malına tamah etmemektir. Hırsla kapılan insan, elindekileri de kaçırabilir. Kim bir şeyi vaktinden evvel elde etmek için uğraşırsa mahrumiyete düşer olabilir. Kanaat, kuvvetli bir iman ve Cenâb-ı Allah'a sonsuz güvenin tezahürüdür. Bu sebeple Rabb'imiz tarafından sevilen ve methedilen bir haslettir.

Allah'ın has kullarını davet ettiği kanaat ziyafetinden uzak kalan kimse, padişah bile olsa dilenci gibi aç gözlüdür. Sen, Allah'ın verdiklerine razı olmadıkça, rahat etmek, kurtulmak ümidi ile nereye kaçsan, orada karşına bir afet çıkar, bir bela gelir sana çatar.

(Mesnevi, 588-599)

90 Müslim, Zekât, 97.

91 Buhârî, Zekât, 18.

92 Buhârî, Rikâk, 30.

“Âdemoğlunun iki vadi dolu altını olsa üçüncü vadinin de kendisinin olmasını ister. Ne var ki insanoğlunun gözünü ancak toprak doldurur. Yine de Allah tövbe edenin tövbesini kabul eder.”

(Müslim, Zekât, 39)

1.6. TEVAZU

Tevazu, alçakgönüllü olmak, büyülenmemek, aşırı gitmemek, kişinin haddini bilmesi demektir.⁹³ Dolayısıyla kibirlenmenin karşıtı bir mana taşımaktadır. Tevazu, başkasını kendine tercih etmek, hoşgörmek ve affedici olmak gibi iyi huyları ortaya çıkaran bir haslettir. İnsanı, intikam, öfke, bencillik, gurur ve kibir gibi kötü huylardan uzaklaştırır.

Kibir ve gururun zıddı olan tevazu ancak bu iki kötü huyun yenilmesi sayesinde kazanılır. Herkesi kendi nefsinden üstün görmek, dış görünüşüne bakarak kimseyi küçümsemek, fazla lükse ve gösterişe varmayan bir hayat benimsemek, yaptığı çalışmadan, gördüğü hizmetten dolayı insanların iltifatını beklememek, tevazuun belli başlı kaidelerindedir.

Her faziletin ifrat ve tefrite varan kısımları olup bunlara dikkat etmek gerekmektedir. Tevazunun azlığı kibir alameti, aşırılığı ise zillettir. Tevazu bir fazilet olup bunda aşırıya kaçmak, ölçsüz davranmak zillete sebep olabilir. Tevazu, birtakım başka güzel hasletleri de beraberinde getirir. Bunlardan biri olan “vakar”, ağırbaşlılık ve yumuşak huyluluk olup muhatabında hürmet hissi uyandıran ölçülü hareket ve davranış biçimidir. Tevazu ile birlikte kalpten tabii olarak dışa akseder.

“Yükselmek isteyen, mütevâzi olmalı. Yücelik damına çıkmak için alçakgönüllülüğten başka merdiven yoktur.”

Şeyh Sadi Şirazi, Bostan ve Gülistan, Tercüme: Kilisli Rifat Bilge, s.160.

Allah Resulü, bir kimsenin kendisini arkadaşlarından farklı görmesinden hoşlanmazdı. Bir sefer esnasında ashabına koyun kesip pişirmelerini emretmişti. Ashabından biri; “Yâ Resulullah, onu ben keseyim.” dedi. Başka biri; “Yâ Resulullah, yüzmesi de benim vazifem olsun.” dedi. Bir başkası da; “Yâ Resulullah, pişirmesi de bana ait olsun.” dedi. Resul-i Ekrem Efendimiz de; “O halde odunu toplamak da bana ait olsun.” buyurdu. Sahabiler; “Yâ Resulullah! Biz onu da yaparız, senin çalışmana gerek yok.” dedilerse de Peygamber Efendimiz: “Sizin benim işimi de yapabileceğinizi biliyorum. Fakat ben, size göre imtiyazlı bir durumda bulunmaktan hoşlanmam. Çünkü Allah Teâlâ kulunun, arkadaşları arasında imtiyazlı durumda olmasını sevmez.” buyurdu.

Afzalur Rahman, Siret Ansiklopedisi, C 1, s. 63.

93 bk. Dini Terimler Sözlüğü, s. 364.; Mehmet Canbulat, Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 657.

“Sadaka vermekle mal eksilmez. Allah Teâlâ kulunun değerini arttırır. Allah rızası için alçakgönüllü olanı Allah yüceltir.”

(Müslim, Birr, 69; Tirmizî, Birr, 82)

Zillet (düşüklük) ise bunun tam aksi olup hafif, sıradan ve bayağı davranışlarla ortaya çıkar. Makbul olan davranış biçimi, kibre varmayan, zillet derecesine de düşmeyen, vakarını koruyan tevazudur. Allah (c.c.) katında sevimli olan da ifrat ve tefrite varmayan orta yoldur. Mesela yoldan geçerken uğrayan bir satıcıya, âlim bir zatın kalkıp yer vermesi doğru değildir. Zira ilmin izzetini de muhafaza etmek gerekir. Yine mesela, bir hâkimin mahkemedeki ciddiyeti vakardır. Makamında vazifesini yaparken tevazu göstermesi zillettir. Ancak, evinde çocuklarına karşı da aynı ciddiyetle muamele ederse işte bu kibir olur. Zira insan evinde ev halkından biri olarak davranmalıdır.

Aşırı kibirli insanlara karşı tevazu göstermek de doğru olmaz. Çünkü bu kendini aşağılama olarak görülür. Bu gibilere karşı Allah (c.c.) namına vakarla hareket etmek daha doğru olur. Aynı şekilde dinî değerlere saldıran kişilere karşı tevazu göstermek de büyük bir yanlıştır. Orada temsil edilen yüce hakikatlerin değerini ayağa düşürmeden, dinin izzetini ve ilmin şerefini göstermek icap eder. Müslümanlar'a karşı tevazu ise, güler yüz göstermek, soru ve davetlerine karşılık vermek, yumuşak davranmak, ihtiyaçlarını görmek, onları küçümsemek şeklinde olur.

Dünya hayatında insanları süsleyen en mühim zinet tevazudur. Bu haslet kul olmanın bir gereğidir. Hiçbir şeye sahip olmayan, bütün ihtiyaçlarını Rabb'ine arz eden bir insanın, başka türlü düşünmesi ve davranması beklenemez. Gurur, övünme ve bencillik eşya ile insan arasına çekilen bir perdedir. Bu perdeyi kaldırmadan hiçbir şeyi olduğu gibi görmek mümkün değildir. Kendini beğenmiş kimselerin tasavvurlarındaki âlemin gerçeğine nispetle farklı bir manzarası vardır. Resulullah şöyle buyurmuştur: “Kim Allah Teala'nın rızası için bir derece tevazu gösterirse, bu sebeple Allah onu bir derece yükseltir. Kim de Allah'a karşı bir derece kibir gösterirse, Allah da onu bu sebeple bir derece alçaltır, neticede onu esfel-i safiline atar.”⁹⁴

Sevgili Peygamberimiz hem devlet başkanlığı hem de ordu kumandanlığı gibi payeleri şahsında topladığı halde, eşsiz bir tevazu örneği sergilemiştir. Peygamberimizin fetihten sonra Mekke-i Mükerreme'ye girişi en büyük tevazu örneklerindedir. Ashâb-ı kirâm bu hali şu şekilde tasvir eder: “Resulullah, Mekke'yi fetheden ordunun başında bulunuyordu. Zafer nasip olup da devesinin üzerinde Mekke'ye girerken, başını Yüce Rabb'ine karşı tevazu ile o derece eğmişti ki sakalının uçları neredeyse devenin semerine değmekteydi. (İbni Hişam, Siret, C 5, s. 63.)

O esnada devamlı olarak; ‘Ey Allahım! Hayat ancak ahiret hayatıdır!’ diyordu.”

(Vâkîdî, Meğâzi, C 2, s. 824.)

Allah Teala tevazuyu ilk olarak en sevgili kulu olan Resulullah'a (s.a.v) emretmiştir: **"Sana tabi olan müminlere alçakgönüllü davran!"**⁹⁵ Tevazu emrini alan Hz. Peygamber (s.a.v), bu konuda insanlığa en güzel şekilde örnek olmuştur. Allah Resulü, Allah (c.c.) katında da insanların yanında da şanı en yüce insan olmasına rağmen kendisini diğer insanlardan üstün saymaz, bilakis sık sık onlardan biri olduğunu hatırlatırdı. Resulullah (s.a.v), çocukların yanından geçerken onlara selam verir, davete icabet eder, evde ailesinin günlük işlerine yardımcı olurdu. O; *"Allah bana: O kadar alçakgönüllü olun ki, kimse kimseye karşı böbürlenmesin; kimse kimseye zulmetmesin, diye bildirdi."*⁹⁶ buyurarak hayatını tevazunun zirvesinde yaşamış ve ümmetine sayısız örnekler sunmuştur. Cenâb-ı Allah'a kul olmayı en büyük şeref bilerek ne krallığa ne de melikliğe meyletmiştir.

Âlemlere rahmet olan Resulullah Efendimiz (s.a.v), o yüce makam ve hâliyle birlikte muazzam bir tevazu sahibiydi. Hakk'a yakınlığı ölçüsünde halka da yakın olur, ihsan ahlakına bürünür, etrafındaki insanların her birine ayrı bir şeref bahşederdi. Hâne-i saadetine teşrif ettiklerinde hayvanının yiyeceğini kendisi verirdi. Bazen evinin temizliğini yapardı. Yırtilan ayakkabısını tamir ederdi. Elbisesini diker ve yamardı. Koyun sağardı.⁹⁷ Hizmetçisiyle birlikte yemek yerd. Bazen hizmetçi yorulduğu zaman onunla birlikte buğday öğütürdü. Çarşıdan aldığı bir şeyi ailesine götürürken bizzat taşımaktan çekinmezdi. Zengin-fakir herkesle musafaha ederdi. İlk önce kendisi selam verirdi.⁹⁸ Kuru hurmaya bile olsa, çağırıldığı hiçbir daveti küçük görmezdi. Kendisini alçaltmadan tevazu gösterirdi.⁹⁹

Peygamber Efendimiz (s.a.v), insanlara mütevazı davranmaktan hiçbir zaman geri durmamıştır. Ashabından birisi deve üzerinde giderken o, sade bir insan gibi yaya olarak yürüyebilmiştir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), ilahi lütfâ mazhar olduğu halde sahâbe-i kirâmdan dua isteyecek kadar mütevazı davranabilmiştir. Onun yemesi, içmesi, giyimi, kısacası bütün yaşayışı sade olmuş; emrolunduğu üzere sık sık **"Ben de sizin gibi bir beşerim..."**¹⁰⁰ diyerek öncelikle bir kul olduğunu hatırlatmıştır.

BİR HİKÂYE

Konya'ya gelen bir papaz, maiyeti ile birlikte yolda giderken Mevlânâ'ya rast gelir. Hürmet ederek huzurunda eğilir. Mevlânâ da aynı hürmetle mukâbele eder. Papaz başını kaldırdığı zaman Mevlânâ'yı aynı ihtiram vaziyetinde bulur. Bu tevâzu karşısında hayran kalıp nihayet Müslüman olur. Mevlânâ eve döndüğü zaman oğlu Sultan Veled'e şu sözleri söylemiştir: "Bir rahip tevâzû faziletini elimizden almak istedi. Allah'a şükür ki bu yolda biz onu mağlup ettik. Çünkü tevâzu ve hilim, Âlemlerin Efendisine mensup olanların şîârıdır. (Ali Nihat Tarlan, Mevlana Celâleddin Rûmî, s. 48)

95 Şuara suresi, 215. ayet.

96 Müslim, Cennet, 64; Ebû Dâvûd, Edeb, 40; İbn Mâce, Zühd, 16, 23.

97 Ahmed İbn Hanbel, Müsned, C IV, s. 256.

98 Müslim, Selam, 14; Ebu Davud, Edeb, 136-137.

99 Ebu Davud, Edeb, 36.

100 Kehf suresi, 110. ayet.

“Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin! Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir.”

(Bakara suresi, 153. ayet.)

1.7. SABIR

Sabır sözlükte, “hoşa gitmeyen olaylar, nefse ağır gelen şeyler ve insanı zorlayan durumlar karşısında ruhsal dengeyi bozmamak için dünya ve ahiret yararlarını düşünerek insanın kalbinde yer tutan sükûnet ve dayanma kuvveti, Allah’a (c.c.) sığınıp güvenerek bela ve felakete direnç gösterme”¹⁰¹ manasına gelir. Sabır, sıkıntı ve meşakatlere mukavemet etmek, aklın ve dinin gösterdiği yolda sebat etmektir.

ARAŞTIRALIM

Bir sabır abidesi olan Hz. Eyyüb Peygamberin hayatını araştıralım.

Sabır, İslam dininin emrettiği ahlaki vasıflardan biridir ve Allah’a (c.c.) imanın bir göstergesidir. Sabrın gayesi, beklenmedik olaylar ve güçlükler karşısında tedirgin olmamak, tahammül göstermek, isyan edip uygunsuz hareketler

sergilememektir. Cenâb-ı Allah, müminlere, **“Ey iman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, düşmana karşı hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın)...”**¹⁰² buyurarak sabırlı olmayı emretmiştir. Sabır kavramını yalnızca musibetler karşısında ele almak yetersizdir. Çünkü sabır Hz. Ali’den rivayet edilen bir hadise göre dört çeşittir:

1. Musibetlere karşı sabır.
2. İbadetlere devam etmede sabır.
3. Günah işlememe hususunda sabır.
4. Sıkıntı ve zorluklara karşı sabır.¹⁰³

Allah Teala, Kur’an-ı Kerim’de, dünya hayatının imtihanlarından birinin de sabır olduğunu; sabredenleri ortaya çıkarmak ve mükâfatlandırmak için imtihan edeceğini beyan etmektedir. Nitekim konuyla ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır: **“Şüphesiz ki sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mal, can ve mahsul eksikliği ile imtihan ederiz. Sabredenleri müjdele!”**¹⁰⁴, **“Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz.”**¹⁰⁵

Yüce Rabb’imizin mübarek isimlerinden biri de “çok sabreden” manasına gelen “es-Sa-

“...Sabredenlere mükafatları elbette hesapsız olarak verilir.” (Zümer suresi, 10. ayet)

101 Dini Terimler Sözlüğü, s. 314.

102 Âli İmran suresi, 200. ayet.

103 Suyuti, ed-Dürri’l-mensür, I, 159.

104 Bakara suresi, 155 ayet.

105 Muhammed suresi, 31 ayet.

bûr”dur. Allah Teala, sonsuz ve eşsiz sabra sahip tek varlıktır. Nitekim Resulullah (s.a.v); “İşit-tiği bir sözün eziyetine karşı, Allah Teala’dan daha çok sabreden hiçbir kimse yoktur. Zira müşrik-ler ona çocuk nispet ediyorlar da o yine onlara afiyet ve rızık vermeye devam ediyor”¹⁰⁶ sözleriyle Cenâb-ı Allah’ın üstün sabrını anlatmaktadır.

Sabır, bütün peygamberlerin ortak özelliklerinden biridir. Allah’ın (c.c.) dinini tebliğ ederken, hepsi çeşitli sıkıntılara uğramış, türlü eziyetlere maruz kalmış, yurtlarından çıkarılmışlardır. Hatta birçoğu bu uğurda şehit olmuştur. Ancak onlar sabrederek görevlerini ifaya devam etmişlerdir.

Peygamberimiz’in (s.a.v) hayatı en güzel sabır örnekleri ile doludur. Ümmetine, “Hoş-lanmadığın şeye sabretmende büyük fayda vardır.”¹⁰⁷ buyuran sevgili Peygamberimiz (s.a.v), bir başka hadis-i şerifinde de mümin kimsenin vasıflarından birinin de sabır göstermek olduğunu beyan eder: “Müminin durumu gıpta ve hayranlığa şayandır. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece müminde vardır. Sevinecek olsa şükreder, bu onun için hayır olur. Başına bir bela gelecek olsa sabreder, bu da onun için hayır olur.”¹⁰⁸

Allah Resulü, çocukluğundan vefatına kadar hep büyük acılarla karşılaşmıştır. Doğmadan evvel babasını kaybeden Peygamberimiz (s.a.v), daha sonra annesini, dedesini, kendisine yıllarca kol kanat geren amcası Ebû Talib’i, ardından çok sevgili hanımı Hz. Hatice’yi ahirete uğurlamıştır. Hz. Fatıma hariç dünyaya gelen bütün evlatlarını kendi sağlığında kaybetmiş; amcası Hz. Hamza’nın şehit edilmesine şahit olmuştur. Çok sevdiği ashabından birçoğunu kendi elleri ile kabre koymuştur. Ancak bu acıların hiçbirisi onun metanetini bozmamış, sabrını taşırmamıştır. Kendisi ve ashabi en ağır işkencelere maruz kaldıkları hâlde Allah’ın (c.c.) emri gereği sabırda sebat etmişlerdir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), İslam düşmanları ile mücadele ederken, onların eziyetleri ile birlikte imkânsızlıklardan kaynaklanan sıkıntılara da katlanmıştır. Başına gelen sıkıntıları hiçbir zaman mazeret olarak ileri sürmemiş, yokluk ve kıtlığın en şiddetli olduğu zamanlarda bile Allah (c.c.) yolunda gayretine devam etmiştir. Her türlü zorluğa ashabi ile birlikte sabretmiştir. Cenâb-ı Hak tarafından isterse kendisine yeryüzü hazinelerinin verileceği, dilerse Mekke dağlarının kendisi için altına çevrileceği teklif edildiği hâlde Resulullah (s.a.v), ashabıyla aynı şartları paylaşmıştır. Bedevilerin kabalıklarına, münafıkların eza-

Dedim: Nedir bu senin yaptığın, düşünsene bir!
Bırak şu hastayı artık biraz da kendisine
Ne çâre, hükmi-kader âkibet zuhûra gelir,
Cenâze şekline girmekte böyle fâide ne?
Senin bu yaptığın Allah’a karşı isyandır;
Asıl, felâkete sabreleyenler insandır!

Mehmet Âkif Ersoy

106 Buhârî, Edeb, 71.

107 Ahmed İbn Hanbel, Müsned, C I, s. 307.

108 Müslim, Zühd, 64.

larına katlanmış ve onları en güzel şekilde idare etmiştir. Ümmetinden de kendisini örnek alıp insanları güzellikle idare etmelerini istemiştir: *“İnsanların arasına karışıp onların ezalarına katlanan Müslüman, onlara karışmayıp ezalarına katlanmayandan daha hayırlıdır.”*¹⁰⁹

Resulullah (s.a.v), insanların hayatta başlarına gelecek büyük ve küçük musibetlere sabretmelerini ve Cenâb-ı Hak’tan sevabını ummalarını istemiştir. İki sevdiği ile (yani iki gözünün alınması ile) imtihan edilen kimselerden sabır gösterenlerin bedelinin cennet olduğunu¹¹⁰, hastalandığı zaman Allah Teala’ya hamd ve sena üzere bulunan bir kulun, ölürse cennete gireceğini, şifa bulursa etinin daha hayırlı bir etle, kanının daha hayırlı bir kanla değiştirileceğini ve günahlarının da affedileceğini bildirmiştir.¹¹¹ Bu sebeple hastalıklara ve belalara, Allah’tan (c.c.) ecrini umarak sabretmek gerekmektedir. Hastalıklara ve felaketlere sabretmek insana cenneti kazandırır. Nitekim Allah Resulü’nün bir hadis-i şerifte ifade ettiği üzere; yorgunluk, sürekli hastalık, tasa, keder, sıkıntı ve gamdan, ayağına batan dikene varıncaya kadar Müslüman’ın başına gelen her şeyi, Allah (c.c.), onun hatalarını bağışlamaya vesile kılar.¹¹²

Netice itibariyle sabır, Resulullah’ın (s.a.v) beyan ettiği üzere, insanın felaketle karşılaştığı ilk anda dayanmasıdır.¹¹³ Ayrıca sabır; gamdan, darlıktan kurtulup rahata ermenin en emin yoludur. Çünkü sabır ilacı, gözdeki gaflet perdelerini kaldırır ve insanın gönlünü ferahlatır. Sabır, imandandır ve kişinin iman gücünü gösterir. Sabır, zor bir haslet olmakla beraber meyvesi her zaman tatlı ve değerli olur.

OKUYALIM

- Allah’tan gelen meşakkate sabret, ona razı ol! Çünkü dosttan gelen bela (seni) temizler.
(Mesnevî, 4/106-7)
- Ayın geceye sabretmesi, onu apaydın bir hale koyar. Gülün dikene sabrı, onu güzel kokulu bir hale getirir.
(Mesnevî, 6/468)
- Ehil olmayanlara sabretmek, ehil olanlara ciladır. Nerde bir gönül varsa sabırla cilalanır.
(Mesnevî, 6/2041)
- Alelade otlar, iki ay içinde yetişir, fakat kırmızı gül, ancak yılda bir yetişir, çiçek verir.
(Mesnevî, 1/2593)

109 Tirmizî, Kıyamet, 55.

110 Buhârî, Merda, 7.

111 Muvatta’, Ayn, 5.

112 Buhârî, Merdâ, 1,3; Müslim, Birr, 49.

113 Buhârî, Cenâiz, 32; Müslim, Cenâiz, 14-15.

1.8. SEVGİ VE SAYGI

BUNU BİLİYOR MUYUZ?

Cenâb-ı Allah'ın mübarek isimlerinden biri de çok seven, sevilmeye en layık olan manasında "el-Vedûd"dur. Sevgide en mükemmel olan ve yarattıklarını çok seven Allah Teâlâ'dır. Onun sevgisinde noksanlık yoktur. Yüce Rabbimiz umumi sevgisinden bir cüzünü yarattığı varlıklara nasip etmiştir. Bu sayede insan kalbi, canlı, cansız bütün mahlukata ilgi ve alaka duyar.

(Dini Terimler Sözlüğü, s. 382.)

*Allah'ın isimlerinden
el-Vedud hattı.*

*"Gelin tanışık idelim, işin kolayın tutalım,
Sevelim, sevilelim, dünya kimseye kalmaz."*

Yunus Emre

Sevgi, insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygudur. İnsan ruhunun en temel ihtiyacıdır. Doğduğu andan itibaren insan fitratında sevmeye ve sevilmeye yatkınlık vardır. Anne ve baba sevgisi ile başlayan bu duygu, zamanla genişler ve arkadaş, aile, eş, evlat, hatta tabiat ve hayvan sevgisi olarak tezahür eder. İnsan aynı zamanda sahip olduğu her şeye sevgi ve bağlılık duyar.

Sevginin en yücesi Allah (c.c.) sevgisidir. İnanan insan Allah'ı (c.c.) her şeyden daha çok sever ve onun rızasına uygun yaşamaya gayret gösterir. Allah (c.c.) sevgisi, insanı aynı zamanda peygamber sevgisine yönlendirir. Nitekim bir ayet-i kerimede bu duruma şöyle işaret edilmiştir: **"De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın..."**¹¹⁴

Sevgide ölçülü olmak gerekir. En çok sevilmeye layık olan Allah (c.c.) ve Resulü'dür. Dolayısıyla bir müminin yaratılmışlara, sahip olduğu mal ve mülke aşırı sevgi göstermesi doğru değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v); *"Sevdiğini ölçülü sev, belki bir gün düşmanın olabilir. Kızdığına da ölçülü kız, belki bir gün dostun olabilir."*¹¹⁵ buyurmuştur. Sevdikleri insan için bir imtihan vesilesi olabilir. Bu konu, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: **"Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz sizin için birer imtihan aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır."**¹¹⁶ Bu sebeple dünyada kalbin meylettığı canlı cansız bütün varlıkları sadece Allah (c.c.) için sevmek gerekir. Sahip olunan her şey, birer emanettir. Hakiki ve nihayetsiz sevgi ancak Allah'a (c.c.) aittir. Fani olanlara duyulan sevgi, Allah (c.c.) sevgisine aracı olmaktan başka bir değer taşımamalıdır. Çünkü dünya içindekilere duyulan sevgi geçicidir.

"Benim rızam uğrunda birbirlerini sevenler için peygamberlerin ve şehitlerin bile imreneceği nurdan minberler vardır."

(Tirmizî, Zühd, 53)

114 Âl-i İmran suresi, 31. ayet.

115 Tirmizî, Birr, 60.

116 Enfal suresi, 28. ayet.

Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılanı severiz
Yaratandan ötürü

Yunus Emre

Müminde bulunan sevgi ile ilgili olarak Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: *“Şu üç özellik kimde bulunursa O kimse iman tadını alır: Allah ve Resulü’nü her şeyden çok sevmek, bir kimseyi yalnızca Allah rızası için sevmek, Allah kendisini kurtardıktan sonra tekrar inkarcılığa dönmekten ateşe atılmaktan kaçındığı gibi kaçınmak.”*¹¹⁷ Resulullah’ın (s.a.v) başka hadis-i şeriflerinde de başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde

Allah Teala’nın arşının gölgesinde barınacak insanlar arasında, birbirlerini Allah (c.c.) rızası için sevenler olacağı zikredilmektedir.¹¹⁸

Birbirini seven insanların söz ve davranışlarla bunu göstermesi, ifade etmesi önemlidir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v), *“Din kardeşini seven kişi, ona sevdiğini bildirsin.”*¹¹⁹ buyurmaktadır. Sevgiyi ifade etmek, bildirmek muhabbetin oluşması ve devamı için önemlidir. Sevgiyi artıran bir başka davranış da hediyeleşmedir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v); *“Hediyeleşiniz... Çünkü hediye kalpteki kını giderir...”*¹²⁰ buyurmaktadır. İnsan nefsi, kendine iyilik yapanı sevme fitratı üzere yaratılmıştır. Bu sebeple hediye verilenin kalbinde, hediye edene karşı sevgi hasil olur.

Birbirlerini Allah (c.c.) rızası için seven insanlar arasında dargınlık, kıskançlık, öfke ve şiddet gibi olumsuz duygular oluşamaz. İnsanın, bir başkasını Allah (c.c.) için sevmesi kolay bir iş değildir. Kişi, bunun için zihnini ve kalbini temiz tutmaya çalışmalı, çevresine güler yüz gösteren ve selam veren biri olmalıdır. Peygamberimiz (s.a.v), bu manada selamı yaymayı emretmekte ve sevginin imanın bir gereği olduğuna işaret etmektedir: *“Canım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız!”*¹²¹

Enes ibn Mâlik (r.a.) anlatıyor:

Peygamberin huzurunda bir adam vardı. Bir başka şahıs ona uğrayıp geçti. (Arkasından Hz. Peygamber’in huzurundaki kimse): *“Ey Allah’ın Resülü! Ben bu kişiyi gerçekten seviyorum”*, dedi. Peygamber (s.a.v): *“Peki sevdiğini ona bildirdin mi?”* buyurdu. Adam: *“Hayır”*, dedi. Hz. Peygamber: *“Ona bildir”*, buyurdu. Adam derhal kalkıp o şahsın arkasından yetişti ve: *“Ben seni Allah için seviyorum”*, dedi. O da: *“Beni kendisi için sevdiğin Allah da seni sevsin”*, karşılığını verdi.

(Ebû Dâvûd, Edeb, 113)

117 Buhârî, İman, 9, 14; İkra, 1; Edeb, 42; Müslim, İmân, 67.

118 Buhârî, Ezan, 36; Müslim, Zekât, 16.

119 Ebû Dâvûd, Edeb, 113.

120 Tirmizî, Vela, 6.

121 Müslim, İman, 93-94; İbn Mâce, Mukaddime, 9; Edeb, 11.

Müminler birbirlerini sevmeye, îsar derecesinde olmalıdır. Yani bir insan, mümin kardeşini kendisine tercih edebilmeli, onun ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önünde tutabilmelidir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v), "Sizden biriniz kendisi için istediğini din kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olamaz"¹²² kutlu sözünü ilke edinen müminler hayatları boyunca sevgi, saygı ve yardımlaşma temeline dayanan kardeşlik örneği sergilerler.

Sevgi, tek başına yeterli bir duygu değildir. Kişi, sevdiği insanlara karşı saygı duymuyorsa zamanla muhabbet azalır ve değerini yitirir. Saygı; değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi ve hürmet duygusudur.¹²³ Saygılı olmak, iyi bir insanın taşıması gereken temel özelliklerden birisidir. Saygı, insanın kendi kişiliği ile başkalarının kişiliğinin arasındaki sınırı bilip o sınırı aşmaması, kendi aleyhine dahi olsa başkasının hakkına, hukukuna özen göstermesidir.

Saygıya en layık olan varlık Allah Teala'dır. Allah'a (c.c.) saygılı olmak; onun emirleri doğrultusunda yaşamaya çalışmak, Rabb'imizin belirlediği sınırları aşmamakla mümkün olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, **"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasil sakınmak gerekiyorsa öylece sakının ve siz ancak müslümanlar olarak ölün."**¹²⁴ buyrulmaktadır. Allah'a (c.c.) saygılı olanların ödüllendirileceğine dair birçok ayet-i kerime bulunmaktadır. Bunlardan birisi de şu şekildedir: **"...Kim Allah'a karşı saygılı davranırsa, Allah ona bir çıkış ve kurtuluş yolu gösterir, hiç beklemediği yerden onu rızıklandırır..."**¹²⁵

Allah Teala'dan sonra en çok saygıya layık olan ise Hz. Peygamber'dir (s.a.v). Peygamber'e (s.a.v) saygı duymak, onu sevmek ve örnek alıp ona bağlanmakla mümkün olur. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) sağlığında ona saygıda kusur edilmediği gibi bugün de aynı şekilde devam etmelidir. Efendimiz'in (s.a.v) mübarek adı anıldığında, onun bir buyruğu anlatıldığında yahut hadisleri okunduğunda Müslümanlar aynı edep ve saygıyı göstermelidir. Hz. Peygamber'e (s.a.v) hürmet etmek, Allah'a (c.c.) hürmet demektir; ona hürmetsizlik etmek de Allah'a (c.c.) hürmetsizlik demektir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e (s.a.v) saygısızlığın cezası üzerinde durulmuştur: **"Şüphesiz Allah ve Resulü'nü incitenlere, Allah**

EHL-İ BEYT'E SAYGI

Ehl-i beyt, Hz. Peygamber (s.a.v)'in aile fertleri için kullanılan bir tabirdir. "Ev halkı" anlamına gelen Ehl-i beyt, O'nun eşini, çocuklarını, torunlarını ve Müslüman olan yakın akrabalarını kapsamına alır. Mü'minler içerisinde Peygamberimiz (s.a.v)'e yakınlıkları, iman ve takvâda üstünlükleri sebebiyle hürmete en layık olanlardır. Resulullah (s.a.v), bir hadis-i şerifinde Kur'an'a sarılma ve ona bağlanma konusunda tavsiyelerde bulunur ve sözüne şöyle devam eder: "Size bir de Ehl-i beyt'imi bırakıyorum. Allah'tan korkun da Ehl-i beyt'ime saygılı davranın! Allah'tan korkun ve Ehl-i beyt'ime saygılı davranın!"

(Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 36)

122 Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 71.

123 <http://sozluk.gov.tr/>

124 Âl-i İmrân suresi, 102. ayet.

125 Talak suresi, 2-3. ayet.

“Saçı sakalı ağarmış Müslümana, Kur’ân-ı Kerim’i usulüne uygun olarak okuyan, içindekiyle amel hususunda ölçüyü aşmayan ve ondan uzaklaşmayan alime ve herkesin hakkını gözetmeye çalışan adil idareciye hürmet etmek, Allah Teâlâ’ya duyulan saygı ve ta’zimden ileri gelir.”

(Ebû Dâvûd, Edeb, 20)

dünya ve ahirette lanet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır.”¹²⁶

Sevgili Peygamberimiz’den (s.a.v) sonra saygıya en layık olan insanlar; anne-baba, âlimler ve yaşlılardır. Bir insanın üzerinde en çok hak sahibi olanlar, hiç kuşkusuz anne ve babasıdır. Allah Teala Kur’ân-ı Kerim’de, **“Rabb’in sadece kendisine ibadet etmenizi, anne-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa kendilerine “öf!” bile deme, onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle. Onları**

esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve ‘Rabb’im! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişse şimdi de sen onlara rahmet et!’ diyerek dua et.”¹²⁷ buyurarak kendisine ibadetten hemen sonra anne-babaya iyi davranılmasını, onlara karşı kırıcı davranışlardan kaçınılmasını ve onlar için dua edilmesini emretmektedir.

Müslüman, kendisinden ilimde ileri olan, yaşça büyük olan, kendisine liderlik, önderlik ve öğretmenlik yapan kimselere de saygılı davranmalıdır. Cenâb-ı Allah, **“...De ki: Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri anlar.”¹²⁸** buyurmaktadır. Burada “bilenler” ilim sahibi olup onunla amel eden insanlardır. İlim, rütbe ve unvanların en yükseğidir. Buna binaen alimlere mevki ve rütbelere göre saygı göstermek gerekmektedir. Böylece toplumda bilginin ve bilen insanların saygınlığı korunmuş olur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), bir hadisinde yetki verilirken öncelikle bilgide önde olanların, böyle kimseler yoksa yaşça büyük olanların tercih edilmesini emretmektedir: *“Cemaate, Allah’ın kitabını en iyi bilen ve kıraatte en ileri gelen imam olsun. Eğer okuyuşları aynı ise, önce hicret eden imam olsun. Eğer hicrette de aynı iseler, yaşça en büyükleri imam olsun.”¹²⁹* Dolayısıyla toplumda saygıya en layık olanların da öncelikle âlimler olduğunu, daha sonra yaşlıların geldiğini öğrenmekteyiz. İlim ve fazilet ehline, yaşlılara saygılı davranmak, kişi ve toplumların olgunluklarını gösterir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), *“Allah Teala, yaşından ötürü bir ihtiyara saygı gösteren gence, yaşlılığında hizmet edecek kimseler lütfeder.”¹³⁰* buyurarak yaşlılara gösterilecek sevgi ve saygının karşılıksız kalmayacağını ifade etmiştir.

Sevgi ve saygı ile her türlü problem çözülebilir; kötülükler iyiliğe, çirkinlikler güzelliğe dönüşebilir. Sevgi ve saygı; kıskançlığı, nefreti ve diğer kötülükleri yok eder. İnsanların fikir, düşünce ve yaşam biçimlerine saygı göstermek, sevgi ve merhametle onların yardımına koşmak, insan olmanın vazgeçilmez değerlerindedir. Küskünlük, kusur araştırmak, söz taşımak, can, mal ve namus dokunulmazlığını çiğnemek sevgi ve saygıyı zedeleyen davranışlardır.

126 Ahzap suresi, 57. ayet.

127 İsrâ suresi, 23-24. ayet.

128 Zümer suresi, 9. ayet.

129 Müslim, Salât, 122.

130 Tirmizî, Birr, 75.

OKUMA PARÇASI

Bir gün bilge şahsiyetlerden birine; "Sevginin sadece sözünü edenlerle onu yaşayanlar arasında ne fark vardır?" diye sormuşlar. "Bakın, göstereyim." demiş, bilge. Önce sevgiyi dilden gönüle indirememiş olanları çağırarak onlara bir sofraya hazırlamış. Hepsi oturmuşlar yerlerine. Derken tabaklar içinde sıcak çorbalar gelmiş ve arkasından da derviş kaşıkları denilen bir metre boyundaki kaşıklar... Bilge, sofradakilere, "Bu kaşıkların ucundan tutup öyle yiyeceksiniz." diye bir de şart koşmuş. "Peki!" deyip içmeye teşebbüs etmişler. Fakat o da ne? Kaşıklar uzun geldiğinden bir türlü döküp saçmadan götüremiyorlar ağızlarına. En sonunda bakmışlar beceremiyorlar, öylece aç kalmışlar sofradan.

"Şimdi..." demiş bilge, "Sevgiyi gerçekten bilenleri çağıralım yemeğe."

Yüzleri aydınlık, gözleri sevgi ile gülümseyen insanlar gelmiş oturmuş sofraya bu kez. Buyrun, denilince her biri uzun boylu kaşığını çorbaya daldırıp sonra karşısındaki kardeşine uzatarak içirmiş. Böylece her biri diğerini doyummuş ve şükrederek kalmışlar sofradan.

"İşte!" demiş ve eklemiş bilge:

"Kim ki hayat sofrasında yalnız kendini görür ve doymayı düşünürse o, aç kalacak ve her kim kardeşini düşünür de doyurursa, o da kardeşi tarafından doyurulacaktır şüphesiz... Ve şunu da unutmayın; hayat pazarında, alan değil, veren kazançlıdır daima. Düşünün! Siz bu sofradan doyarak mı yoksa aç mı kalkardınız?"

1.9. MERHAMET VE ŞEFKAT

Merhamet, insanın bütün varlıklara içten sevgi duyması; şefkat, acıma ve yardım etme düşüncesiyle dolu olmasıdır.¹³¹ Merhamet; dert ve sıkıntı içerisinde olan kişinin derdiyle dertlenmek, üzüntüsüyle üzülme ve ona yardımcı olmaya çalışmaktır. Merhamet, varlıkların hiçbirine zulüm ve haksızlığı reva görmeyip zayıf ve güçsüz olanların hâllerine acıyıp onlara yardım etmektir.

Merhametin zıddı, acımasızlık, yürek katılığı ve duyarsızlıktır. Merhamet olmadan hayat olmaz. Herkes ve her şey merhamete muhtaçtır. Bu dünya hayatında zorluk, acı ve keder, korku, yoksulluk ve yoksunluk, haksızlık tüm insanların başına gelebilen durumlardır.

Merhametli insan affedicidir, yardımsever, sabırlı ve nazik olur. Aynı zamanda hiçbir canlıyı incitmemeye çalışır, onların haklarına ve yaşam alanlarına saygılı olur. Şefkat ve merhamet katı kalpleri yumuşatır, insanları sevgiyle birbirine yaklaştırır. Böylece insanlar arasında, sevgi, güven, birlik ve dayanışma artar ve huzurlu bir toplum oluşur.

Merhamet ve şefkat, olgun mümin olmanın ve Allah'ın (c.c.) yarattığı insana saygının birer simgesi ve önemli göstergeleridir. Bütün insanlara karşı anlayışlı ve tüm yaratılmışlara karşı merhametli olmak, İslam'ın insanı ulaştırmak istediği kemalin esasıdır. Bu ise, önce müminlerin kendi aralarında başlar, sonra insanlığı ve bütün yaratılmışları içine alır.

Allah Teala'nın Rahman, Rahîm, Raûf ve Kerim gibi isimleri onun şefkat ve merhametini göstermektedir. Sonsuz şefkat ve merhamet sahibi olan Yüce Allah, mahlukatın var olmasını

"Allah merhametini yüz parçaya ayırdı, doksan dokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle yaratıklar birbirine merhamet eder. Hatta yavrulu hayvan, bir tarafını incitir endişesiyle ayağını yavrusundan sakınır."

(Buhârî, Edeb, 19, Müslim, Tevbe, 17)

dileyip onları vücuda getirmiştir. Onları çaresiz ve yapayalnız bırakmamış; Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere **"...Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatmıştır..."**¹³² Allah Teala bu vasfı ile kullarını ödüllendirir, onlara nimetler bağışlar. Tövbeleri kabul eder, peygamberler aracılığı ile insanlara doğru yolu gösterir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) gönderilmesi, Kur'an'ın indirilmesi de Allah'ın (c.c.) merhametinin bir sonucudur. O, merhametlilerin en merha-

131 bk. Dini Terimler Sözlüğü, s. 231.

132 A'raf suresi, 156. ayet.

metlisi ve merhamet edenlerin en hayırlısıdır.¹³³ Allah'ın (c.c.) merhamet niteliğinin bir sonucu olarak insanlara gönderilen peygamberlerin en önemli özelliklerinden birisi de merhametli olmalarıdır. Kur'an-ı Kerim, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) âlemlere rahmet olarak gönderildiğini, Allah Teala'nın rahmeti sayesinde insanlara yumuşak davrandığını beyan etmektedir.¹³⁴

"Ey müminler! And olsun ki içinizden size sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, müminlere şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir."

(Tevbe suresi, 128. ayet)

Hız. Peygamber (s.a.v), şefkat ve merhamette insanlığa en güzel örnektir. Küçük büyük, genç yaşlı herkese şefkat ve merhamet ile muamelede bulunmuştur. Onun şefkati, inancı, rengi, ırkı, makamı cinsiyeti ne olursa olsun bütün insanlara yöneliktir. Allah Resulü, büyük küçük demeden herkesin hatırını sorar, çocukları çok sever, onları gördüğü zaman selam verir, kendileriyle ilgilenirdi. "Gözümün nuru" dediği namazı kıldırırken cemaatten gelen bir bebek ağlamasıyla namazı kısa tutar, kimsenin sıkıntı çekmesini istemezdi. Peygamber Efendimiz'i (s.a.v) torunlarını öperken gören ve "Doğrusu benim on çocuğum var, hiçbirini öpmem." diyen bir kimseye Resulullah (s.a.v), "... Merhametli olmayana merhamet edilmez"¹³⁵ şeklinde cevap vermiştir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) çocuklara karşı olan merhameti tarif edilemez derece idi. Uhud'da şehit düşen bir Müslüman'ın küçük oğlu, aynı gün Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) gelerek "Babam nerede?" diye sorar. Babasının şehit olduğunu öğrenince ağlamaya başlar. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), çocuğu kucağına alır ve "İster misin, ben baban olayım, Aişe de annen olsun!" diyerek engin şefkat ve merhametiyle onu teselli eder.

HATIRLAYALIM

Hız. Peygamber, İslam'ı anlatmak için Taif'e gittiğinde şehrin ileri gelenleri ve halk, onun söylediklerine kulak vermemiş hatta onu çocuklara taşlattırmışlardır. Allah Resulü yaralanmış ve kanlar içinde kalmıştır. Bu olay üzerine Cebrail ve İsrail adlı melekler Allah'ın selamı ile gelmişler ve Resulullah'a bir teklifte bulunmuşlardır: "Ey Peygamber, dilersen şu dağı Taif'in üzerine yıkalım." Bu teklifi kabul etmeyen Peygamber Efendimiz, 'Hayır, ümit ediyorum ki, Allah onların soyundan sadece Allah'a ibadet eden ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan bir nesil çıkartacaktır.' demişti.

(Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.)

133 A'raf suresi, 151. ayet; Mümin suresi, 109. ayet.

134 Enbiyâ suresi, 107. ayet; Âl-i İmran suresi, 159. ayet.

135 Buhârî, Edep, 18.

Peygamber Efendimizin bitki ve hayvanlara karşı merhametini araştırınız!

Merhamet, müminlerin de temel özelliklerindedir. Bu nedenle Kur'an, müminlerin birbirlerine karşı merhametli olduklarını belirtir: **"Muhammed, Allah'ın Resulü'dür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler.."**¹³⁶ Başka bir ayet-i kerimede de kurtuluşa eren, ahirette kitapları sağ ellerinden verilen müminlerin nitelikleri sayılırken; **"Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya, işte onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir."**¹³⁷ buyrulur.

Kur'an'ın bu tutumuna uygun olarak Hz. Peygamber (s.a.v) de merhamet konusu üzerinde önemle durmuş, katı ve merhametsiz davrananları bir hadisinde şu şekilde uyarmıştır: *"İnsanlara merhamet etmeyen kimseye Allah merhamet etmez."*¹³⁸ Bir başka hadisinde de *"Siz yerdekilere merhamet edin ki göktekiler (Allah ve melekler) de size merhamet etsin."*¹³⁹ buyurarak Allah'ın (c.c.), merhametli insanları sevdiğini ifade etmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v), müminleri bir vücuda benzeterek sevgi bağlarının ne derece kuvvetli olması gerektiğini bir örnekle beyan etmektedir: *"Müminler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzer. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar."*¹⁴⁰ Hadis-i

şeriften anlaşıldığı üzere müminlerin, sevgi, merhamet ve yekdiğerini esirgeyip koruma gibi son derece üstün nitelikli işlerde birbirlerine yardımcı olmaları gerekmektedir. Buna göre, müminler birbirlerini sevmeli, birbirlerine merhamet etmeli, acımalı ve birbirlerine şefkat gösterip yardımcı olmalıdırlar.

Unutulmamalıdır ki merhamet, imanımızın bu âlemde şahidi olan ve bizi kalben Rabb'i-mize yaklaştıran ilahi bir cevherdir. Bu sebeple denilebilir ki dertli bir insan karşısında gönülün ıstırap duyması ve merhamet duygularının coşması, insanda hassas bir kalbin varlığının ilk alametidir.

136 Fetih suresi, 29. ayet.

137 Beled suresi, 17-18. ayetler.

138 Müslim, Fezail, 66.

139 Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmizî, Birr, 16.

140 Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr, 66.

Bir kuş evi örneği Ayazma Camii/İstanbul

OKUMA PARÇASI / KUŞ EVLERİ

Türk İslam mimarisinin en ince, en zarif örneği olarak isimlendirilen kuş evleri, literatürde “kuş köşkleri, serçe sarayları, güvercinlik, kuş takası, kuşhane” gibi isimlere sahiptir. Bir medeniyetin şefkat seslerinin işitildiği kuş evleri, hayvanlara da yaşam alanlarında yer ayırma düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu düşünceden hareketle şehirlerini İslam’ın çizdiği çerçevede oluşturmaya başlayan Osmanlı, inşa ettiği kervansaray, han, hamam ve özellikle camilerde kuşlara da yer açmıştır. Bugün Osmanlı eseri olarak ziyaret ettiğimiz camilerin hemen hemen hepsinde kuşlar için tarifi imkânsız bir estetikle yapılmış minik evleri görmek mümkündür. Kuş evleri, özelliği ve işlevine göre binanın yüzeyine örme, kabartma, oyma gibi muhtelif tekniklerle yapılmıştır.

Görünüş itibarıyla küçük bir ev, köşk, cami gibi yapılan kuş evleri, camilerin olmazsa olmaz bir parçası olarak görülmüştür. Anadolu’daki pek çok yapıda görülen kuş evlerinin en önemli örnekleri İstanbul’da bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı Ayazma Camii’nde yer almaktadır. Öyle ki 18. yüzyıl ortalarında inşa edilen cami, bir kuş evi müzesini andırmaktadır. Toplamda 17 tane kuş evine sahip olan bu cami, kuş evlerinin sanatsal çeşitliliğini görmek açısından da hayli dikkat çekicidir. Çünkü her cephede farklı bir şekilde yapılmış minyatür evler yer almaktadır.¹⁴¹

141 bk. Şebnem Eryavuz, “Kuş evleri”, TDVİA, (<https://islamansiklopedisi.org.tr/kusevi>); Aygün Ülgen, “Türk Mimarîsinin Minyatür Yapıları: Kuş evleri”, Tarih ve Medeniyet – 7, Eylül 1994, s. 55-58.

PEYGAMBERİMİZ'İN (S.A.V) CESARETİ

Hz Câbir (radiyallahu anh) anlatıyor: "Biz Zâturrikâ 'da, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik Koyu gölgeli bir ağacın yanına gelmiştik. Bu ağacı, altında dinlenmesi için Aleyhissalâtu vesselâm'a bıraktık. (Resulullah kılıcını ağaca asıp istirahatte çekilmişti ki, O 'nu gizlice takip eden müşriklerden biri gelip (asılı olan kılıcı kapıp) kınından sıyrıp (Resulullah'a): "Benden korkuyor musun?" dedi. Aleyhissalatu vessalam:

"Hayır!" dyince"

"Peki seni benden kim kurtaracak?"

"Allah!" diye cevap verdi.(Duruma muttali olan) ashab adamı tehdid etti. (o da kılıncı kınına koydu ve ağaca astı.)

Buhârî, Megâzi 31, 84, 87; Müslim; Müsâfirin, 307- 311, (840,843); Nesâî, Salâtu'l-Havf 1, (3, 175, 176, 178).

1.10. CESARET (ŞECAAT)

Cesaret; zor veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulunduğu güven ve atılganlıktır. Cesaret, aynı zamanda şecaat manasına gelmektedir. Şecaat; yiğitlik, kahramanlık ve cesaret demektir. Kişinin savaş, şiddet ve tehlike gibi zor bir durum karşısında yüreklilik göstermesidir.¹⁴²

Cesaret (şecaat), bir Müslüman'da bulunması gereken faziletlerdendir. Allah (c.c.) insana, dışarıdan gelecek saldırılardan kendini koruma gücü vermiştir. Bu güç ifrata kaçır, gereğinden fazla olursa tehevür (saldırganlık) ortaya çıkar. Bu da insanın birdenbire, lüzumsuz yere tehlikelere atılmasıdır. Tefrite (yokluk, azlık) düşerse, cebanet (korkaklık) gibi kötü bir huy meydana gelir. Bu da sabır ve metanet gösterememek, cesaret gereken yerde korkuya kapılarak dağılmak ve kaçmaktır. Şecaatin itidal (denge) hâli, Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe kuvvetle imandan kaynaklanan bir kahramanlıktır.

Cesaret, korkunun yok edilmesi değil, korkunun kontrol altına alınarak gerekli olan doğru davranışın yapılmasıdır. Başlangıçta korkak ile cesur insan arasında pek bir fark yoktur. Aradaki tek fark korkak, korkularının etkisinden kurtulamayıp hareket edemezken cesur, onların üstesinden gelerek ileriye doğru bir adım atmaya başlar. Bu da ancak iman ve tevekkül ile gerçekleşebilir.

Cesaretin temeli, Allah Teala'nın takdirine rıza ve teslimiyettir. Bu sebeple Allah'a (c.c.) ve kadere iman eden bir kimseye korkaklık ve zillet yakışmaz. Müslüman, dışarıdan gelecek saldırılar karşısında korkak davranmamalı, fakat saldırıya haddinden fazla karşılık vererek saldırgan veya hemen öfkeye kapılan bir kimse de olmamalıdır. Buna mukabil doğru tavır, duruma ve şartlara göre saldırıya misliyle cevap vermek, karşılık vermeye gücü yettiği hâlde affetmek, suçluyu cezalandırmakta haddi aşmamak ve korkup sinmemek şeklinde olmalıdır.

İnsandaki cesaret duygusu doğru yerlerde kullanılmalı, gurur ve kibir için olmamalıdır. Diğer ta-

142 Dini Terimler Sözlüğü, s. 338.

raftan cesaret, dinin emrettiği veya izin verdiği yerlerde olmalı, haram olan şeylerde yapılmamalıdır. Mesela başkalarını ezmek, kuvvet göstermek, hak edilmeyen bir şeyi güç kullanarak elde etmek cesaret erdemi değildir.

Kur'an-ı Kerim'de, herhangi bir şekilde zulme uğradığında, bir zorbalıkla karşılaştığında buna boyun eğmeyip kendini savunmak olgun bir Müslüman'ın vasıfları arasında sayılır: **"Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) bir yol yoktur. Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir..."**¹⁴³ Din düşmanlarına karşı sert ve güçlü bir duruş her zaman teşvik edilir ve aynı zamanda psikolojik baskılardan da yılmayan, eleştiri ve kınamalardan etkilenmeyen inanç sahipleri övülür: **"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihat ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."**¹⁴⁴

Her faziletin en güzel örneklerini Peygamber Efendimiz'de (s.a.v) gördüğümüz gibi, şecaatin de örneklerini onda görmektediriz. Abdullah bin Ömer (r.a.), *"Resulullah Efendimizden daha yiğit, daha kuvvetli, daha şecaatli bir kimse görmedim!"*¹⁴⁵ demiştir. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), İslam'ı tebliğ ederken çeşitli eziyetlere katlanmış; gösterilen tepkiler karşısında yılmadan yoluna devam etmiştir. O, hayatı boyunca korku nedir bilmemiş ve devamlı olarak ashabına cesaret vermiştir. Davasından vazgeçmesi için türlü yollar denenmiş, kendisine servet ve makam teklif edilmiştir. Ancak o, saldırılar karşısında boyun eğmemiş, kendisine yapılan teklifleri ise şu sözlerle geri çevirmiştir: *"Ben, Allah tarafından gönderildim, kendiliğimden bir şey söylemiyorum. Allah'a yemin ederim ki bu görevimden dönmem için Güneş'i sağ elime, Ay'ı sol elime koysalar yine de vazgeçmem. Allah ya onu galip kılar yahut da ben bu yolda yok olur giderim"*¹⁴⁶

Hz. Peygamber (s.a.v), gayrimüslimlerle yapılan bütün savaşlara katılmış, zaman zaman en ön saflarda çarpışmıştır. Hz. Ali (r.a.) der ki: *"Biz Bedir'de Allah Resulü'ne sığınuyorduk. O gün kendileri, düşmana en yakın duranımız, insanların en cesur ve metanetli olanı idi."*¹⁴⁷ Sahabeden Berâ ibn Âzib de Resulullah'ın (s.a.v) Huneyn Gazvesi'ndeki cesaretini anlatır ve şöyle der: *"Valahi, biz savaş kızıştı mı Resulullah'a (s.a.v) sığınırđık. Bizim cesurumuz, Resulullah (s.a.v) ile aynı hizada durabilendi."*¹⁴⁸

"...O peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir. Allah hesap görücü olarak yeter."

(Ahzâb suresi, 39. ayet.)

143 Şûra suresi, 41-42. ayetler.

144 Mâide suresi, 54. ayet.

145 İbn Sa'd, I, s. 373.

146 İbn Hişam, I, 352.

147 İbn Hanbel, I, 86.

148 Buhârî, Cihad, 167; Müslim, Cihad, 179.

2. OLUMSUZ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

2.1. YALAN VE RİYA

“Gönül yalan sözden istirahat bulmaz. Suyla yağ karışık olursa çıra (çerağ) aydınlık vermez.”
(Mesnevî, 2/2755)

Yalan (kizb), doğruluğun (sıdk) karşıtı olup bir konuda gerçeğe aykırı haber veya bilgi vermektir.¹⁴⁹ Dürüst olmanın zıddı olan yalan; riya, giybet ve iftira gibi farklı şekillerde kendini gösterir.¹⁵⁰

İnsanlar arasındaki ilişkiler sevgi, saygı ve güvene dayanır. Doğruluk ve doğru söylemek toplumu kaynaştırırken, doğruluk ve dürüstlüğün tersi olan yalan ve yalancılık ise insanlar arasındaki saygı ve güveni, dostluk ve arkadaşlığı ortadan kaldırır. Hak ihlaline yol açar, adaletin yerini zulmün almasına sebep olur.

İslam, yalanı ve yalancılığı büyük günahlardan biri olarak kabul eder ve müminleri bu davranıştan sakındırır: **“Yalanı, ancak Allah’ın ayetlerine inanmayanlar uydurur. İşte onlar, yalancıların ta kendileridir.”**¹⁵¹, **“..Yalan sözden sakınınız.”**¹⁵², **“Ey İman edenler! Allah’tan korkun ve doğru söz söyleyin.”**¹⁵³ buyurur.

Yalanın temeli münafıklıktır ve Kur’an’da münafıkların kalpleri de ifade edildiği üzere hastalıktır. Cenâb-ı Hakk’ın, yalancı münafıklara hazırladığı akıbet de, ayet-i kerimede ifade edildiği üzere acıklı bir azaptır: **“Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için acıklı bir azap vardır.”**¹⁵⁴

Peygamber Efendimiz (s.a.v), *“.. Yalandan sakının. Yalan insanı günaha, o da cehenneme götürür. Kişi durmadan yalan söylerse ve Allah katında yalancılardan yazılır.”*¹⁵⁵ buyurarak ümmetine yalandan uzak durmalarını emretmiştir. Resulullah (s.a.v), bu konuda Müslümanlar’a en güzel şekilde örnek olmuş; şaka ile bile olsa yalan konuşmamıştır. Hatta *“Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söylerler! Yazık ona, yazık ona!”*¹⁵⁶ ifadeyle şaka amaçlı yalan söylemeyi dahi hoş karşılamamıştır. Buna mukabil şaka dâhil hiçbir şekilde yalan söylemeyen kimseyi şu şekilde müjdelemiştir: *“Ben, haklı bile olsa münakaşayı terk eden kimseye cennetin kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa yalanı terk*

“Münafığın üç belirgin özelliği vardır:
Yalan söyler,
emanete hıyanet eder
ve sözünde durmaz.”
(Buhârî, İman, 24)

149 bk. Mustafa Çağrıncı, “Yalan”, TDVİA, C 43, s. 297.

150 bk. Mustafa Çağrıncı, “Riya”. C 35, S. 137.

151 Nahl suresi, 105. ayet.

152 Hac Suresi, 30. ayet.

153 Ahzab suresi, 70. ayet.

154 Bakara suresi, 10. ayet.

155 Buhârî, Edeb, 69.

156 Ebû Dâvûd, Edeb, 88; Tirmizî, Zühd, 10.

*edene de cennetin ortasında bir köşkü, ahlaki güzel olana da cennetin en üstünde bir köşkü garanti ediyorum.*¹⁵⁷

Yalan, imanla bir arada duramayacak kötü bir davranıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v), yalanı en büyük günahlar arasında saymış, ashabına yalancılığın felaketini defalarca tekrarlamıştır. Nüfey bin Hâris (r.a.) şöyle rivayet eder: *“Resulullah (s.a.v) bir gün; ‘Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?’ diye üç defa sordu. Biz de ‘Evet, Yâ Resulullah!’ dedik. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz; ‘Allah’a şirk koşmak, ana-babaya itaatsizlik etmek!’ buyurduktan sonra yaslandığı yerden doğrulup oturdu ve; ‘İyi dinleyin, bir de yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmak!’ buyurdu. Bu sözü o kadar çok tekrar etti ki, daha fazla üzülmesini istemediğimiz için keşke sükût buyursalar da yorulmasalar, diye arzu ettik.*¹⁵⁸

“Şüpheliyi bırak, şüphe vermeyene bak. Zira gönül, (sözde ve işte) doğrudan huzur, yalandan kuşku duyar.”

(Tirmizî, Kıyamet, 60)

OKUMA PARÇASI

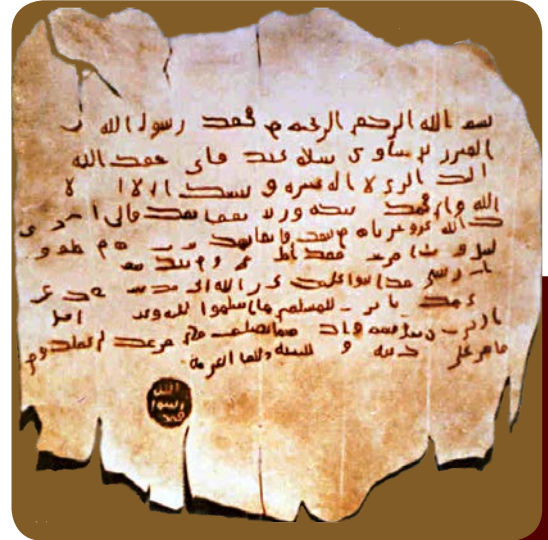
Allah Resulü (s.a.v), etraftaki hükümdarlara İslam’a davet mektupları gönderiyordu. Bu mektuplardan birini de Roma İmparatoru Hirakl’e (Hireklius) göndermişti. Hirakl, mektubu baştan sona okudu. O sırada Şam bölgesinde bulunan Ebû Süfyan’ı çağırttı ve aralarında şu şekilde bir konuşma oldu:

- Ona en çok uyanlar kimlerdir, zenginler mi, fakirler mi?
- Fakirler.
- Ona inananlardan hiç dönenler oldu mu?
- Şimdiye kadar hayır.
- Artıyorlar mı, eksiliyorlar mı?
- Her geçen gün biraz daha artıp çoğalıyorlar.
- Hayatında hiç yalan söylediğini duydunuz mu?
- Hayır, onu hiçbirimiz yalan söylerken duymadık.

Ve işte mektubun tesirinden sonra zamanı Müslümanların en amansız düşmanı olan Ebû Süfyan’dan aldığı bu cevaplarla çarpılan Hirakl, kendini tutamayarak şöyle dedi:

- Bir insanın bunca zaman insanlara yalan söylemekten kaçınıp da Allah’a karşı yalan söylemesi düşünülemez.

(Buhârî, Bed’ül-vahy, 6)

157 Ebû Dâvûd, Edeb, 7.

158 Buhârî, Şehâdât, 10, Müslim, İmân, 143.

DÜŞÜNELİM

Ayna ile terazi, birisi incinecek yahut utanacak diye doğru söylemekten sakınır mı? Susar mı? Ayna ile terazi öyle kadri yüce ve doğru mihenk taşlarıdır ki sen onlara iki yüz sene hizmet etsen ve daha sonra aynaya desen ki "Ben sana bu kadar sene hizmet ettim, hatırım için beni çirkin gösterme!" Teraziye de desen ki "Yalvarırım sana! Fazla tart, eksigimi açığa vurma!" Onlar sana cevap verir de derler ki: "Zavallı, herkesi kendine güldürme, kendini âleme maskara etme!" Ayna ile terazi hile bilmezler, yalan söylemezler. Doğruluktan ayrılmayan ayna ile terazi derler ki; "Allah, gerçeklerin bizim vasıtamızla tanınması, anlaşılabilmesi için kadrimizi yüceltti, bizi bu işte görevlendirdi. Bu doğruluğumuz olmasaydı, gerçeği olduğu gibi ortaya koymasaydı, bizim ne değerimiz kalırdı? İyilerin, güzellerin yüzlerini nasıl görür ve nasıl gösterebilirdik?"

(Mesnevi, c.6. 3546-3551)

Riya; gösteriş, iki yüzlülük, özü sözü bir olmama durumudur.¹⁵⁹ Bir kimsenin saygınlık kazanma, çıkar sağlama gibi dünyevi amaçlarla kendisinde üstün özellikler bulunduğuna başkalarını inandıracak tarzda davranmasıdır. Allah (c.c.) için yapılması gereken amel ve ibadeti kullara gösteriş olsun diye yapmasıdır.

Riya, Allah'tan (c.c.) başkasının hoşnutluğunu kazanma düşüncesiyle amelde ihlası terk etmektir. Allah'a (c.c.) itaat eder görünerek kulların takdirini kazanmayı istemektir. İbadetleri kullanarak dünyevi çıkar peşinde olmak, Allah'ın (c.c.) emrini yerine getirmek maksadıyla değil, insanlara gösteriş olsun, diye iyilik yapmaktır.

Kur'an-ı Kerim'de gösteriş amacıyla yardımda bulunanların durumu şu şekilde izah edilmektedir: **"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler."**¹⁶⁰ Bir başka ayet-i kerimede ise Allah (c.c.) rızasını gözetmeden, sadece gösteriş olsun, diye ibadet edenlerden şöyle bahsedilmektedir: **"Münafıklar Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir.**

Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar."¹⁶¹

Resulullah (s.a.v), riyayı "küçük şirk"¹⁶² diye nitelemiş, Allah'ın (c.c.) kıyamet gününde gösteriş için ibadet ve hayır yapanlara şu şekilde hitap edeceğini bildirmişti: *"Ey riyakârlar! Dünyada amellerinizi gösteriş olsun diye kimin için yaptığınız gidin onu arayın, bakalım bulabilecek misiniz?"*¹⁶³ Ayrıca, *"Ümmetim için gizli şirk ve şehvetten kaygı duyuyorum."* demiş; *"Sizden sonra da hâlâ şirk olacak mı?" sorusuna, "Evet, fakat Güneş'e, Ay'a, taşa ve puta tapmak*

159 Dini Terimler Sözlüğü, s. 308.

160 Bakara suresi, 264. ayet.

161 Nisâ suresi, 142. ayet.

162 bk. Tirmizi, Hudut, 24.

163 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 428, 429.

şeklinde olmayacak, insanlar ibadetlerini riya için yapacaklar." cevabını vermiştir.¹⁶⁴

Bir hadiste de ibadet ve hayırlarıyla şöret peşinde olanların gizli kötülüklerinin Allah (c.c.) tarafından teşhir edileceği, riya ile amel edenlerin riyakârlığının açığa vurulacağı ifade edilmektedir.¹⁶⁵ Amellerde esas olan gizlilik, çünkü gizlilik ihlaslı olmayı ve riyadan kurtulmayı sağlar. Ancak amelleri açıktan yapmanın sakıncasının bulunmadığı, hatta faydalı olduğu durumlar da vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "**Sadakaları açıktan verirsiniz bu ne güzel! Eğer yoksullara gizlice verirsiniz bu sizin için daha hayırlıdır.**"¹⁶⁶ buyrulmuştur.

OKUMA PARÇASI

Ebû Hüreyre (r.a.), Resulullah'ı (s.a.v) şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Kıyamet günü hesabı ilk görülecek kişi, şehit düşen bir kimse olup huzura getirilir. Allah Teala ona verdiği nimetleri hatırlatır, o da hatırlar ve bunlara kavuştuğunu itiraf eder. Cenâb-ı Hak:

– Peki, bunlara karşı ne yaptın diye buyurur.

– Şehit düşünceye kadar senin uğrunda cihat ettim, diye cevap verir.

– Yalan söylüyorsun. Sen, "babayiğit adam" desinler diye savaştın, o da denildi, buyurur. Sonra emrolunur da o kişi yüzüstü cehenneme atılır.

Bu defa ilim öğrenmiş, öğretmiş ve Kur'an okumuş bir kişi huzura getirilir. Allah (c.c.) ona da verdiği nimetleri hatırlatır. O da hatırlar ve itiraf eder. Ona da:

– Peki, bu nimetlere karşı ne yaptın? diye sorar.

– İlim öğrendim, öğrettim ve senin rızan için Kur'an okudum, cevabını verir.

– Yalan söylüyorsun. Sen "alim" desinler diye ilim öğrendin, "ne güzel okuyor" desinler diye Kur'an okudun. Bunlar da senin hakkında söylendi, buyurur. Sonra emrolunur, o da yüzüstü cehenneme atılır.

Daha sonra Allah'ın (c.c.) kendisine her çeşit mal ve imkân verdiği bir kişi getirilir. Allah (c.c.) verdiği nimetleri ona da hatırlatır. Hatırlar ve itiraf eder.

– Peki ya sen bu nimetlere karşılık ne yaptın, buyurur.

– Verilmesini sevdiğin, hoşnut olduğun hiçbir yerden esirgemedim, sadece senin rızanı kazanmak için verdim, harcadım, der.

– Yalan söylüyorsun. Hâlbuki sen, yaptıklarını "ne cömert adam" desinler diye yaptın. Bu da senin için zaten söylendi, buyurur.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 124.

¹⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 270; Buhârî, Rikak, 36, Ahkâm, 9; Müslim, Zühd, 47, 48.

¹⁶⁶ Bakara suresi, 271. ayet.

¹⁶⁷ Müslim, İmâre, 152.

2.2. KIBİR

DİKKAT!

“Ey kötü huylarının zindanında hapsolan kişi! Âdem’in tevazu kulluğu ile şeytanın ululanmasını, kendini üstün görmesini müşahede et, ayırt et de Âdem’in kul oluşunu seç. Varlık ve benlik, insanı adamakıllı sarhoş eder; aklını başından, utanmak duygusunu gönlünden alır. Şeytan, bu sarhoşluğa kapıldı da; “Âdem neden benden üstün olsun; bana reis olsun?” dedi ve lanete uğradı, ‘İblis’ oldu.”

Mesnevi 4: 3343

Kibir, büyüklenmek; hüner, servet ve başarı sebebiyle kişinin kendisini başkalarından üstün görmesi, özel ve ayrıcalıklı olduğunu düşünmesi; başkalarını küçümsemesidir.¹⁶⁸

Kibir, büyüklenen bir kişinin kendini diğer insanlardan değerli ve olgun göstermesine sebep olur. Böylece kişi kendisinin öyle olduğuna inanır, başkalarını aşağılamayı âdet edinir, insanları hafife alır ve onlardan uzaklaşır. Kibirli insanlar, kendisinin aksine bir fikir beyan eden ve öğüt veren insanlardan nefret eder ve böyle bir durumda öfkeye kapılır. Kibirlenen kişi, sahip olduğu bilgileri başkalarını aşağılamak için kullanır, insanlara katı davranır. İnsanoğlu genel olarak ilmi, soyu, güzelliği, malı, güç ve kuvveti

ve bunlara ilaveten ailesi (evlat, akraba, hizmetkârlar) ile övünür. Haset, gurur, riya gibi kötü huylar, kibrin sebepleri olarak karşımıza çıkar.

Kibirden kaynaklanan amel ve davranışlar pek çoktur. “Başkasını hor görmek, aşağılamak, kimseyi beğenmemek ve insanlarla alay etmek, hatta lakap takmak gibi çirkin davranışların temelinde kibir yatmaktadır.

Cenâb-ı Allah, kibirli insanları sevmediğini bildirmekte ve **“Kibirlenip de insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.”**¹⁶⁹ buyurmaktadır. Başka bir ayet-i kerimede de kibirli insanları cezalandıracağını şu şekilde ifade etmektedir: **“Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları ayetlerimden uzaklaştıracağım. (Onlar) her ayeti görseler de ona iman etmezler...”**¹⁷⁰

Kibrin, sahibini yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını Cenâb-ı Allah şu ayet-i kerime ile gözler önüne sermektedir: **“Hani Rabbin meleklerle, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım Onu düzenleyip içine ruhumdan ülediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti. Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı. Allah, “Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?” dedi. İblis dedi ki: “Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem.” Allah, “Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerindedir” dedi.”**¹⁷¹

168 bk. Dini Terimler Sözlüğü, s. 206.

169 Lokmân suresi, 18. ayet.

170 A'raf suresi, 146. ayet.

171 Hicr suresi, 28-35. ayetler.

Sahip oldukları ile başkalarına üstünlük taslayan insanların durumu hakkında Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

"A'raftakiler, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara da seslenir ve şöyle derler: Ne çokluğunuz, ne de taslamakta olduğunuz kibir size bir yarar sağladı! Sizin, 'Allah bunları rahmete erdirmez.' diye yemin ettikleriniz şunlar mı? (Sonra cennetliklere dönerek) 'Haydi, girin cennete. Size korku yok. Siz üzülecek de değilsiniz' derler."

(A'raf suresi, 48-49. ayetler)

Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) hayatında kibirden eser yoktur. Bilakis o, bütün hayatını üstün bir tevazu ile yaşamıştır. Kalbinde zerre kadar kibir olan kimsenin cennete giremeyeceğini¹⁷² bildiren Allah Resulü, "Size cehennemliklerin kimler olduğunu söyleyeyim mi? Katı kalpli, cimri ve kurularak yürüyen kibirli kimselerdir."¹⁷³ buyurmuştur. Bir başka hadis-i şerifinde de Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse kibirlene kibirlene sonunda zalimler grubuna kaydedilir. Böylece zalimlere verilen ceza ona da verilir."¹⁷⁴ diyerek kibirli kimsenin zalimlerden olduğunu beyan etmiştir.

Müslüman'ın temiz ve güzel giyinmesini tavsiye eden Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), bunun kibir olmadığını ifade etmiştir. Sahabeden biri; "İnsan elbise ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder, deyince Allah Resulü şöyle buyurmuştur: "Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları küçümsemektir."¹⁷⁵

İnsan, kibirden ancak ilim ve salih amel ile kurtulabilir. İnsanın kendisini bilmesi, Rabb'ini tanıması onu mağrur olmaktan kurtarır. Salih amel ise insanı riyadan, hor görmekten uzaklaştırır ki böylece insan, sahip oldukları ile övünmekten, başkalarını hakir görmekten uzaklaşır.

HİKÂYE

İleri gelenlerden biri, bir filozofun kölesine böbürlenmek istedi. Köle ise ona şöyle dedi: "Eğer bana atınla böbürlenmek istiyorsan güzellik ve maharet atına aittir, sana değil. Eğer giyinişinle ve eşyalarınla övünüyorsan güzellik onlarındır, senin değil. Yok, eğer atalarınla övüneceksen, fazilet onlardaydı, sende değil" dedi.

(İbn-i Miskeveyh, Tehzibü'l-Ahlak, s. 164.)

172 Ebû Dâvud, Libâs, 26.

173 Buhârî, Eymân, 9; Müslim, Cennet, 47.

174 Tirmizî, Birr, 61.

175 Müslim, İman, 147; Ebû Dâvud, Libâs, 26; Tirmizî, Birr, 61.

2.3. GIYBET VE KOĞUCULUK

“İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın.”

(Kaf suresi, 18. ayet)

Gıybet; bir kimsenin aleyhinde incitici, küçültücü ve alay ifade eden sözler sarf etmektir. Gıybet, insanların birbirini çekiştirmesi, kötü sözlerle anmasıdır.¹⁷⁶ Gıybetin sebepleri kin ve öfke, kibir ve kıskançlık vb. olup gıybette kurtulmak için bu sebeplerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

İslam, gıybet etmeyi yasaklamış; bu çirkin fiili, kişinin ölü kardeşinin etini yemesine benzetmiştir: **“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”**¹⁷⁷

İslam’da, temel insan haklarından olan insan onurunun ve kişiliğinin dokunulmazlığı ilkesine büyük önem verilmiştir. Buna göre bir kimsenin gıyabında gerek onun şahsıyla gerekse çocukları, ebeveyni ve diğer yakınlarıyla ilgili maddi ve manevi kusurlarından söz edilmesi gıybet sayılmıştır. Ayrıca gıybetin sözle olduğu gibi yazı, ima, işaretle ve taklit gibi davranışlarla olabileceği de belirtilmiştir. Bu tür söz ve hareketlerin gerçeği ifade etmesi, onun gıybet olma niteliğini değiştirmez. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) bu konuya dair hadisinde bir kişiyi kendisinde bulunan kusurlarla anmanın gıybet olduğunu, kendisinde bulunmayan bir kusuru ona isnat ederek aleyhinde konuşmanın ise iftira olduğunu bildirmiştir: *“Gıybet; Müslüman kardeşini hoşlanmadığı şeylerle arkasından çekiştirmendir. Eğer söylediğin onda varsa gıybetini yapmış oldun. Eğer söylediğin onda yoksa bir de bühtanda (iftirada) bulundun, demektir.”*¹⁷⁸

Gıybet; insan onurunu zedeleyen, toplumda dargınlık ve düşmanlıklara yol açan bir davranıştır. Ancak bir söz veya hareketin gıybet sayılıp sayılmaması, konuşanın niyetiyle yakından ilgilidir. Kişi, herhangi bir kötü niyet taşımadan, bir yanlışı düzeltmek maksadıyla bir konuşursa gıybet sayılmaz. Aynı şekilde belli bir kişi veya zümrenin şeref ve haysiyetini rencide etmeden genel olarak insanların kötülüğünden söz etmek de gıybet değildir.

“Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline!”
(Hümeze suresi, 1-2. ayetler.)

176 Dini Terimler Sözlüğü, s. 106.

177 Hucûrat suresi, 12. ayet.

178 Müslim, Birr, 70; Tirmizî, Birr, 23.

BİLGİ KUTUSU

Gıybet, esas itibariyle haram olmakla birlikte aşağıdaki şartlar onun bu vasfını ortadan kaldırır:

1. Haksızlık yapan kişiyi ilgili mercilere şikâyet etmek,
2. Kötülüğe engel olma çabasında destek aramak,
3. Fetva sormak,
4. İnsanları kötülüklerden ve zararlardan korumak,
5. Lakabıyla meşhur olan birini bu lakapla tanıtmak,
6. Zulüm, haksızlık, fesatçılık, ahlaksızlık gibi tutum ve davranışları hayat tarzı hâline getirmiş kimseleri kınamak ve tanıtmak.

(Mustafa Çağrırcı, "Gıybet", TDVİA, C 14, s.63-64.)

Gıybetin yapılması gibi dinlenmesi de haramdır. İslam âlimleri, bir zarar doğurma ihtimali yoksa sözle veya fiilî olarak gıybet edene engel olunması, bu mümkün olmazsa gıybet edilen meclisin terk edilmesi, bu da mümkün değilse gıybeteye karşı bir hoşnutsuzluk duygusu içinde başka şeylerle uğraşılması gerektiğini belirtmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de gıybet edilen ortamın terk edilmesi üzerinde durulmuş ve şöyle buyrulmuştur: **"Ayetlerimiz hakkında dedikoduya dalanları gördüğün vakit başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüz çevir, uzaklaş. Şayet şeytan sana unutturursa hatırladıktan sonra (kalk), o zalimler grubu ile beraber oturma."**¹⁷⁹

Gıybette dolaylı tövbe etmenin farz olduğu kabul edilmekle birlikte Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) şu hadis-i şerifi uyarınca helalleşmek de gereklidir: *"Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden evvel, o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin salih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevaplarından alınır (hak sahibine verilir.) Şayet iyilikleri yoksa zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir."*¹⁸⁰

Koğuculuk, bir kimseye, onun hakkında söylenen bir sözü ya da ona karşı yapılmış olan bir işi ulaştırmak, laf taşımaktır. Aynı zamanda bozgunculuk amacıyla insanlar arasında dedikodu yapmaktır. İslam ahlakında nemîme olarak bilinen koğuculuk, halk arasında gammazlık olarak ifade edilir.

"Kıyamet günü Allah Teâlâ'nın yanında mevkice insanların en kötüsü kabalığınan korkarak halkın kendisini terk ettiği kimsedir."

(Muvatta', Hüsnü'l-huluk, 4)

179 Enam suresi, 68. ayet.

180 Buhârî, Mezâlim 10, Rikâk, 48.

Kur'an-ı Kerim'de nemîm kelimesi, "yerli yersiz and içen, doğruyu yanlıştan ayırmaktan âciz, kusur arayıp imalı konuşan, sürekli laf taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, çok günahkâr, huysuz ve haşin, hoyrat ve şerir" şeklinde geçmektedir.

Nitekim bir ayet-i kerimede nemîm kelimesi, "söz taşıma" olarak ifade edilmektedir: **"Ye-min edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye sakın boyun eğme."**¹⁸¹

ARAŞTIRALIM

Gıybet ve koğuculuğun insan ilişkilerini nasıl etkilediğini araştıralım.

Güzel ahlaki tamamlamak üzere gönderilmiş olan Peygamber Efendimiz (s.a.v); *"Koğucular cennete girmeyecektir."*¹⁸² buyurarak müminleri bu çirkin fiilden menetmiştir. Bir başka hadisinde de koğuculuğun kabir azabına sebep olacağını zikretmiştir. Resulullah (s.a.v), yanından geçmekte olduğu iki mezar hakkında şöyle buyurmuştur: *"Bu ikisi, kendilerince*

*büyük olmayan birer günahattan dolayı azab görüyorlar. Evet, aslında (günahları) büyüktür. Biri koğuculuk yapardı. Diğeri ise idrarından sakınmaz, iyice temizlenmezdi."*¹⁸³

Şeklen koğuculuğa benziyor olmasına karşılık, niyet ve maksat bakımından onunla alakası olmayan durumlar da vardır. O da Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) şu hadis-i şerifinde ifade edilmektedir: *"İnsanların arasını düzelten ve bunun için hayır maksadıyla söz ulaştıran veya hayır kastıyla kinayeli yalan söyleyen kimse, yalancı değildir."*¹⁸⁴

"Kul, iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir de bu yüzden cehennem, doğu ile batı arasından daha uzak bir yerine düşer gider."

(Buhârî, Rikak, 23; Müslim, Zühd, 49, 50.)

Koğuculuk yapan kişinin sözlerini onaylamamak, yaptığının yanlışlığını kendisine açıklayıp bundan menetmek gerekir. Aleyhinde konuştuğu kişi hakkında suizanda bulunmaktan ve duyduklarını başkalarına anlatmaktan sakınmalıdır.

2.4. HASET

Haset, bir kimseyi sahip olduklarından dolayı kıskanmak, çekememektir.¹⁸⁵ Hatta başkasında iyilik ve güzellik bulunmasını istememektir. Genel olarak düşmanlık, kibir, aç gözlülük ve bencillik gibi duygular haset ve kıskançlığın nedenlerindedir.

"Yoksa, insanları; Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği şey dolayısıyla kıskanıyorlar mı?..."
(Nisâ suresi, 54. ayet)

181 Kalem suresi, 10-14. ayetler

182 Tirmizî, Birr ve Sila, 78.

183 Buhârî, Vudû, 55, 56, Edeb, 49.

184 Sahih-i Buhârî, Tecrid-i Sarih Tercümesi, 1156 sayılı hadis.

185 Dini Terimler Sözlüğü, s. 124.

Kıskanç olmak, haset etmek insanın hem kendisine hem de çevresine zarar verir. Kişinin ruh sağlığını bozabileceği gibi sosyal ilişkilerini de olumsuz etkiler. İnsanı, seilmeyen, istenmeyen biri hâline getirir. Eşler, kardeşler ve arkadaşlar arasındaki iletişimi bozarak huzursuzluk ve güvensizliğe neden olur. Birbirini çekemeyen, sevmeyen ve birbirinin ayağını kaydırmak için akla gelmedik hilelere başvuran kişilerden oluşan bir toplumun huzur ve güven içinde olması mümkün değildir.

“Her hangi bir kul, fazlasıyla ölümü hatırlarsa, onun sevinmesi azalır; hasedi pek az olur.”

İhyau Ulumiddin Cilt 3: Hased'in Zemmi, Hakikati, Sebepleri, Tedavisi, İzalesinde Gerekli Olan Davranış Şekilleri

Haset, kişiyi hem Cenâb-ı Hak katında hem de insanlar nezdinde alçaltacak düşünce ve davranışlara yöneltir. Onun hayırlı amelinin, hayır ve hasenatını yok eder. Haset olan insan, kimsenin ilerlemesine, yükselmesine ve kendisinden daha üstün olmasına tahammül edemez. Böylesine karşı kin ve nefret besler.

Kur'an-ı Kerim'de; **“Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden sabahın Rabb'ine sığınırım.”**¹⁸⁶ buyrulmakta; hasetin kötü bir huy olduğu ve zararından Allah'a (c.c.) sığınmak gerektiği ifade edilmektedir.

Resulullah (s.a.v), ümmetini haset konusunda uyarmış ve *“Size ümem-i kadime hastalığı sirayet etti: Bu, haset ve buğzdur. Bu, kazıyıcıdır. Bilesiniz; kazıyıcı derken saç kazır demiyorum. O, dinî kazıyıcıdır...”*¹⁸⁷ buyurmuştur. Bir başka hadis-i şerifte de hasedin kötülüğünü, *“Kıskançlıktan kaçınınız; çünkü ateşin odunları yakıp bitirdiği gibi kıskançlık da güzel amelleri yer, bitirir.”*¹⁸⁸ şeklinde ifade etmiştir. Hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere haset, müminin iman ve amelini zarar vermektedir.

Haset ile gıpta birbirine karıştırılmamalıdır. Gıpta, yani imrenme, bir başkasının sahip olduklarını, başarılarını beğenme ve *“Onda varsa bende de olabilir.”* düşüncesiyle hareket etmektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu konuda şöyle buyurmuştur: *“Şu iki kişi dışında kimseye imrenmek doğru değildir: Bunlardan biri, Allah'ın kendisine verdiği doğru bilgiyi uygulayan ve bunu başkasına da öğreten bilge kişi; diğeri de Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolda harcayan zengin ve cömert kişidir.”*¹⁸⁹

“De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!”

(Felak suresi, 1-5. ayetler.)

186 Felak suresi, 5. ayet.

187 Tirmizî, Sıfatu'l-Kiyâme, 57.

188 İbn Mâce, Zühed, 22.

189 Buhârî, İlim, 15.

ARAŞTIRINIZ

Allah Teâlâ, Yusuf suresinde, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kıskançlığını nasıl zikretmiştir?

Kıskançlık, hasetten farklı olup manası ondan daha geniştir. Ayrıca ahlaki bakımdan hasedin her türü kötü olarak değerlendirilirken kıskançlık makul ve ılımlı ölçüde tutulması şartıyla gerekli olan bir tepkidir. Bir kimsenin eşini ve kendine ait olan bir hak ve menfaati başkasından kıskanması haset değildir. Kıskançlık, tabii ve fitri bir eğilimdir. Dolayısıyla

da kendiliğinden iyi ya da kötü değildir. Ancak ortaya konuş biçimine ve niyete göre bir değer kazanır.

Haset, kalbin en büyük hastalıklarındandır. Dolayısıyla haset eden kişi ilk olarak bu hâlin farkında olup ıslahına çalışmalıdır. Bir mümine yakışan, içinde kıskançlık hissi doğduğu zaman, bundan nefret edip onu defetmeye çalışmaktır. Haset eden kişi, haset ettiği şeylerin akıbetini düşünmelidir. Onların dünyevi ve fâni olduğunu unutmamalıdır. Haset eden kimse, Allah'ın (c.c.), lütfundan kendisine vermesi için ona her zaman dua etmelidir. Kıskançlığının hem dinine hem de dünyasına zararı olduğunu düşünmelidir.

Güzel ahlaklı insan, başkalarının sahip olduğu iyilik ve güzelliklerini kıskanmaz. İyi niyetli olarak onların kendisinde de olması için çaba sarf eder. Elindekilerle yetinmeyi, şükretmeyi bilir ve gerçek zenginliğin gönül tokluğunda olduğunu bilinciyle hareket eder.

HATIRLAYALIM

“Birbirinize haset etmeyiniz. Birbirinizin aleyhinde fiyatları kızıştırarak necş yapmayınız (aldatmayınız). Birbirinize buğz etmeyiniz. Birbirinize sırt çevirip, dargın durmayınız. Birbirinizin pazarlığı bitmiş alışverişini bozmayınız. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz. Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, sıkıntı anında onu kendi hâline terk etmez. Ona yalan söyleyip aldatmaz. Onu küçük görmez (Üç defa göğsüne vurarak) Takva işte buradadır. Bir kimse Müslüman kardeşine hor baktı mı işte şerrin bu kadarı ona yeter. Müslüman'ın her şeyi; canı, malı, ırzı Müslüman'a haramdır.”

(Buhârî, Edeb, 7; Müslim, Birr, 4.)

“Onların çoğu ancak zannın ardından gider. Oysa zan, hak namına hiçbir şeyin yerini tutmaz. Şüphesiz Allah onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilendir.”

(Yunus suresi, 36.ayet)

2.5. SUİZAN

Zan; şüphe, tereddüt, şek, sanma, sanı anlamlarına gelir.¹⁹⁰ Zan, iyice bilmeden tahmine göre konuşmak, fikir yürütmek ve bilgi vermektir. Bir kimse hakkında doğru bilgi ve delile dayanmadan yapılan olumsuz yorum ve görüşlere ise suizan, yani “kötü zan” denir. Su-i zan ise ön yargı anlamına gelmektedir. Yani bir kişi hakkında bilmeden, tanımadan, sormadan peşin hüküm (yargı) sahibi olmaktır.

Suizanda bulunmak; bencillik, kıskançlık ve düşmanlık gibi kötü duyguların bir neticesi olarak ortaya çıkar. Bu duygular kişiyi olumsuz düşüncelere sevk eder. Doğru karar vermesini engeller, yanlış davranışlara yöneltir. Suizanda bulunan kişi saygınlığını yitirir, insanların nefretini kazanır. Kötü zanda bulunmak, sosyal ilişkileri olumsuz etkiler. Akrabalar ve komşular arasındaki samimiyeti zedeler. Suizan, toplumun huzur ve mutluluğuna zarar verdiğinden, dolaylı kul hakkına girer.

Suizanın zıddı, “hüsnüzan”dır. Hüsnüzan; iyi-güzel zan, bir kimse veya bir olayın iyiliği hakkında vicdani kanaat demektir.

Ayet ve hadis-i şerifler, bu hususla ilgili davranışın nasıl olması gerektiğine açıklık getirmektedir. Kur’an-ı Kerim’de, **“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın...”**¹⁹¹ buyrulmaktadır. Ayetten anlaşıldığı üzere zannın hepsi günah değildir. Nitekim bir başka ayette müminlere karşı hüsnüzanla muamelede bulunmak gerektiği beyan edilmektedir: **“Bu iftirayı işittiğiniz zaman iman eden erkek ve kadınlar, kendi (din kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de, ‘Bu apaçık bir iftiradır.’ deselerdi ya!”**¹⁹²

Peygamber Efendimiz (s.a.v), “Hüsnüzan, imandandır.” buyurmuş; müminlerin Allah’a (c.c) ve birbirlerine hüsnüzan göstermeleri gerektiğini beyan etmiştir. Bir kutsî hadiste; *“Ben, kulumun bana zannı gibiyim...”*¹⁹³ diye ifade edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), vefatından üç gün önce; *“Her biriniz, (başka şekilde değil) ancak Allah’a, hüsnüzan ederek ölsün.”*¹⁹⁴ buyurmuştur.

Bir müminin günah işlediğini zannetmek, suizan olur. Kalbe gelen düşünce, suizan olmaz. Eğer kalb o tarafa meylederse suizan olur.

190 Dini Terimler Sözlüğü, s. 396.

191 Hucûrat suresi, 12. ayet.

192 Nûr suresi, 12. ayet.

193 Buhârî, Tevhid, 15; Müslim, Zikir, 2.

194 Müslim, Cennet, 81, 82.

“Başkalarının suizannına sebep olacak hareketlerden kaçmalıdır.”

Müminlerin annesi Safiyye Binti Huyey (r.a.) şöyle rivayet etmektedir: “Resul-i Ekrem (s.a.v) itikâfa girmişti. Bir gece onu ziyarete gidip ko- nuştum. Sonra eve dönmek üzere kalktığım zaman o da beni evime götürmek üzere kalk- tı. Bu sırada ensardan iki kişi bizimle karşılaştı. Peygamber’i (s.a.v) görünce oradan çabucak uzaklaşmak istediler. Resul-i Ekrem (s.a.v), Biraz yavaş olun. Yanımdaki Safiyye Binti Huyey’dir” dedi. Onlar, “ Elçisinin uygunsuz bir davranış- ta bulunmasından Allah Teâlâ’yı tenzih ederiz Yâ Resulullah! deyince de “Şeytan insanın vü- cudunda kan gibi dolaşır, onun sizin kalbinize bir kötülük (veya bir şüphe) atmasından kork- tum.” buyurdu.

(Buhârî, İtikâf, 11, Ahkâm, 21; Müslim, Selâm, 23–25.)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) suizannın ise bir çeşit yalan olduğunu dile getirmiş ve şu sözleriyle yasaklamıştır: “Sakin zanna yer vermeyin. Zira zan, sözlerin en yalanıdır...”¹⁹⁵

Suizandan kurtuluş, bu hissini peşine düşmemek suretiyle gerçekleşir. Herhangi bir şe- yin veya insanların iç yüzünü, gizli tarafını, kusurunu araştırmak manasına gelen tecessüs, suizandan kaynaklanır. Müslüman, din kardeşinin ayıbını görünce ona hüsnüzan etmeli, iyiye yormaya çalışmalıdır. Aslını bilmediği şeyler hakkında kötü duygu ve düşüncelere kapılmamalıdır.

“Müslümanların eksiklerini, ayıplarını araştırmayın. Zira her kim Müslümanların ayıplarını araştırırsa Allah Teâlâ da onun ayıplarını takip eder, nihayet evinin içinde bile onu rezil ve rüsva eder”

(Ebû Dâvûd, Edeb, 44.)

195 Buhârî, Nikâh, 45.

2.6. HIRSIZLIK

Hırsızlık, bir kimsenin kendisine ait olmayan bir malı, parayı ya da eşyayı sahibinin izni ve haberi olmadan almasına denir.

Hırsızlık, yalnızca başkasına ait bir mal ya da parayı çalmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda devlet imkânlarını kendi çıkarı için kullanmak, işçinin hakkını gasp etmek, alışverişte hile yapmak, su ve elektriği kaçak kullanmak, inşaatta malzemeyi kalitesiz kullanmak ve ölçülere riayet etmemek de birer hırsızlık örneğidir. Hırsızlığın bir çeşidi de rüşvettir. Rüşvet, kişinin, hakkı olmadığı hâlde çeşitli imkân ve araçları kullanarak haksız yollardan amacına ulaşma isteğidir. Haksız kazanç elde ederek insanlar arasındaki güvenin ve sosyal barışın zedelenmesidir. Hırsızlığın her türü, toplumdaki adalet ve dayanışmayı ortadan kaldırır.

Hırsızlık ayet ve hadislerle yasaklanmıştır. Kur'an, "**İnsan için ancak çalıştığı vardır.**"¹⁹⁶ bildirmiştir. İnsanların hak ve adaletten ayrılmalarını isteyen Allah Teala, müminleri haksız kazançtan menetmiştir: "**Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.**"¹⁹⁷

Hız. Peygamber (s.a.v), bir hadisinde mümin kimsenin, büyük günahlardan olan hırsızlık yapmak, içki içmek ve zina etmek gibi fiillerden birisini yaptığı sırada, imanının onu terk ettiğini ifade etmektedir: "*Yani bir kimse, zina yaptığı sırada mümin olarak zina yapmaz, hırsız da çaldığı sırada mümin olarak hırsızlık yapmaz.*"¹⁹⁸

Hırsızlığın bir başka boyutu daha vardır. Bu anlatılanlar hırsızlığın görülen tarafıdır. Hırsızlığın bir de görünmeyen tarafı vardır ki bunu Peygamber Efendimiz (s.a.v) "namazdan çalmak" olarak ifade etmektedir. "*Ya Resulullah, kişi namazından nasıl çalar?*" diye soran ashaba, şu cevabı vermiştir: "*Rükûsunu ve secdelerini tam yapmaz.*"¹⁹⁹

"Hiç kimse, diğerinin hayvanının sütünü onun izni olmaksızın sağmasın! Sizden biriniz yiyecek ve içeceklerinin saklandığı mahzenine gelinmesini, dolabının kırılmasını ve oradaki yiyeceklerinin taşınmasını ister mi? Hayvanların memeleri de insanlar için onların yiyeceklerini muhafaza ederler. Onun için hiç kimse diğerinin hayvanının sütünü, onun izni olmaksızın asla sağmasın! buyurdu."

(Buhârî, 2251, Müslim 1726/13)

196 Necm suresi, 39. ayet.

197 Nisa suresi, 29. ayet.

198 Buhârî, Mezalim, 30; Müslim, İman, 100.

199 Muvatta', Kasru's-Salât, 72.

“Yaptıklarına bir karşılık ve Allah’tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

(Mâide suresi, 38. ayet)

İslam, her ne şekilde olursa olsun haksız kazancı yasaklamış, başkasının malına el uzatılmasını ve rüşvete başvurulmasını hırsızlık kabul etmiştir. Atalarımız, “Hırsızlığın büyüğü küçüğü olmaz.” diyerek en küçük bir şeyin gizlice alınmasından kamuya ait malların israf edilmesine kadar her türlü haram kazancın hırsızlık olduğuna vurgu yapmışlardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v),

zekât toplamak için gönderdiği bir memurun, dönüşünde, “*Bu sizindir, şu da bana verilen hediyedir.*” demesine karşı çıkmış ve “*Eğer doğru söylüyorsan (git), anne-babanın evinde otur ve bu hediyeler sana gelsin, görelim.*”²⁰⁰ buyurmuştur.

Dinen günah olan hırsızlık hukuki yönden suç sayılmakta; ahlaki açıdan da kınanmaktadır. Hırsızlık, insanın ahlaki değerlerden yoksun olduğunu gösteren bir davranıştır. Bu kötü fiilin işlenmesiyle toplumun düzeni ve huzuru bozulur, insanlar arasında güven duygusu ortadan kalkar. Hırsızlık yapan kimse iki büyük suç ve günah işlemiş olur. Birincisi, toplumun hukuk ve ahlak düzenini bozarak haksız kazanç elde etmek, ikincisi de kul hakkını ihlal etmektir.

BİR OLAY

Hiz. Aişe validemizden nakledildiğine göre, Mahzûmoğullan’ndan varlıklı bir kadın hırsızlık yapmıştı. Bu durum Kureyş’i üzmüş, kendi aralarında meseleyi Resulüllah’a kimin arz edeceğini tartışmışlar ve Resulüllah’ın çok sevdiği Üsâme’nin aracılık yapabileceğine karar vermişlerdi. Bunun üzerine Üsâme Resulullah ile konuşmuş, ancak hak ve adalete vurgu yapan şu tarihi cevabi almıştı: “Sizden öncekiler ancak aralarında soydu biri hırsızlık ettiğinde onu bırakırmeleri; zayıf biri hırsızlık ettiğinde ise ona had cezası uygulamaları sebebiyle helak olmuştur. Allah’ayemin olsun ki, Muhammed’in kızı Fâtıma hırsızlık etse muhakkak onun da elini keserdim.” buyurdu.

(Buhârî, Hudûd, 12; Müslim, Hudûd, 8)

2.7. HİLE YAPMAK

“Bizi aldatan bizden değildir.”
(Müslim, İman, 164; Tirmizî, Buyu', 74)

*Sen usandırma eli, el de usandırmaz seni
Hilekârlık eyleme, kimse dolandırmaz seni
est-i âdâdan soğuk su içme, kandırmaz seni
Korkma düşmandan ki ateş olsa yandırmaz
seni
Müstakim ol ki Hazret-i Allah utandırmaz seni!
Diyarbakırlı Said Paşa*

(Mehmed Said Paşa, Divançe-i Eş'âr, Diyarbakır 1288, Muhammesler Bölümü)

Hile ve dolandırıcılık, insanın başkalarını aldatması, dürüst davranmaması, yalan söylemesidir. Kişiye ve topluma zarar veren, sosyal ilişkileri yaralayan, insanlar arasındaki güveni zedeleyen ve huzuru bozan kötü davranışlardan biridir. Hile yapan, insanları aldatan kişiler, kendilerine, ailelerine, çevrelerine ve topluma zarar verirler. Böyle kimseler, toplum tarafından sevilmezler ve saygı görmezler.

Hile ve dolandırıcılık yoluyla elde edilen kazanç, helal olmayıp aynı zamanda kul hakkı sayılmaktadır. Allah Teala, aldatmanın, hilenin her türlüsünü yasaklamıştır. Hilenin en çok yapıldığı alanlardan birisi de ticarettir. Kur'an-ı Kerim'de, ticaret esnasında hile yapanlar kınanmış ve onların durumu şu şekilde anlatılmıştır: **“Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar insanlardan (bir şey) ölçüp aldıkları zaman tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar. Onlar, büyük bir gün; insanların, âlemlerin Rabb'inin huzurunda duracakları gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?”**²⁰¹

Hile yapılan ticaretin bereketi yoktur. Bereketi olmadığı için kısa zamanda azalır ve elden gider. Ölçü ve tartıyı eksik yapan her toplum mutlaka geçim sıkıntısına uğrar. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: *“Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılıncaya kadar muhayyerdirler. Eğer doğru söyler ve (her şeyi) beyan ederlerse bu alışverişleri her ikisi hakkında da mübarek kılınır. Gerçeği gizlerler ve yalan söylerlerse alışverişlerinin bereketi kalmaz.”*²⁰² Bir başka ayette de **“Ölçtüğünüz zaman dürüst olun, tam ölçün. Doğru terazi ile tartın. Bu hem ticaretiniz için daha hayırlı, hem de âkıbet yönünden daha güzeldir.”**²⁰³ buyrulmuştur.

Şuayb'ın (a.s) peygamber olarak gönderildiği Medyen kavmi kendi menfaatleri ve dünyevi çıkarları uğruna haksızlık yapmaktan çekinmeyen bir kavimdi. Bu kavim, Kur'an'da putperestliklerinin yanı sıra özellikle ticaretle hile yaptıkları için uyarılmıştır. Hz. Şuayb onları şu şekilde uyarmıştır: **“Ey Kavmin! Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve halklarını) eksiltmeyin.**

“Kim mümine zarar verirse Allah da onu zarara uğratar. Kim de mümine meşakkat verirse, Allah da ona meşakkat verir.”
(Tirmizî, Birr, 27)

201 Mutaffifin suresi, 1–6. ayetler

202 Buhârî, Buyu'; 19, 22; Müslim, Buyu', 47; Ebû Dâvud, Buyu', 53; Tirmizî, Buyu', 26.

203 İsra suresi, 35. ayet.

Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. Eğer inanan kimselerseniz Allah'ın bıraktığı helal kazanç sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin başınızda bir bekçi değilim. Dediler ki: "Ey Şuayb! Babalarınızın taptığı yahut mallarımız hakkında dediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen gerçekten yumuşak huylu ve akli başında bir adamsın."²⁰⁴

Peygamber Efendimiz (s.a.v) hile, aldatma gibi çirkin davranışlardan özellikle Müslümanlar'ın idareciliğini üstlenen insanların kaçınması gerektiğini ifade buyurmaktadır. Şayet buna uyulmazsa ebedî cehennemini ona sunulacağını belirtmektedir: *"Allah bir kimseyi başkaları üzerine çoban (yönetici) yapmış, o da idaresi altındakilere hile yapmış ve ölmüş ise Allah ona cennetini kesinlikle haram eder."*²⁰⁵

Hilede esasen karşı tarafa zarar vermek amacı olduğundan insanları aldatmanın kötülüğü ve çirkinliği açıktır. Ancak düşmanla yapılan savaşı kazanmak veya ırz, namus ve hakları korumak için geçici olarak hile yapılmasında bir sakınca yoktur. Savaşta hile, bazen bir ordunun göremeyeceği bir işi görürse de bununla beraber tedbir ve cesaretle yapılmayı gerektirir. Harpte hile caizdir.²⁰⁶ Resulullah (s.a.v) buna teşvik etmiştir, savaş dışında ise hileyi şiddetle yasaklamıştır. Fakat hileye (aldatmaya) imkân veren şartların getirdiği zorunluluk olmaksızın kendi çıkarları için hile yapmak zulüm işlemek olacağından bunu yapan hem dünya hem de ahirette sorumludur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v); *"Mümin, saf ve alicenaptır; facir ise düzenbaz ve alçaktır."*²⁰⁷ buyurmaktadır. Dolayısıyla mümin için esas olan iyi niyet ve dürüstlüktür. Mümin kimse asla bir başkasına hile, desise düşünmez, saf ve iyi duygular içerisinde hareket eder. Bunun için de Müslüman'da iyi niyet, hayırhahlık, uysallık gibi özellikler mevcuttur. Hadis-i şerifte ifade edilen "saf"lık, hakkını aramayan, hemen herkes tarafından aldatılan anlamında değildir. Nitekim Allah Resulü bir başka hadisinde de *"Mümin, bir (yılanın) deliğinden iki defa sokulmaz."*²⁰⁸ buyurarak müminin aynı zamanda açık göz, dikkatli ve uyanık olmasını tavsiye etmektedir.

BİR TEMSİL

Vaktiyle bir aç sansar, tavukların yaşadığı kümesin kapısına gelip nazik bir ses ile : "Kapıyı açın!" der. İçerden horoz : "Siz kimsiniz?" diye sorar. Sansar, "Ben burada komşuyum. Sizin hanımlardan birinin hasta olduğunu duydum da incelemeye geldim" der. Horoz, "Hamd olsun hepimiz sıhhat ve afiyetteyiz. Bu teşrifinizden memnun olduk. İçeri girmeyip oradan dönüp giderseniz daha memnun oluruz" deyip sansarı hilesi ve tuzağından ümitsiz bırakır.

Horoz bu akıllı cevabı şüphe yok ki, daha önce bir sansar patirtisine daha uğrayıp denemesi sonucu verebilmiştir.

(Ahmet Rifat, Tasvir-i Ahlak)

204 Hud Suresi, 85-87. ayetler.

205 Buhârî, Ahkâm, 8; Müslim, İman, 227.

206 bk. Buhari, Cihad, 157.

207 Ebu Dâvûd, Edeb, 5.

208 Buhârî, Edeb, 83; Müslim, Zühd, 63; Ebû Dâvûd, Edeb, 34.

2.8. İSRAF

İsraf, herhangi bir işte normal olan sınırı aşmak, aşırı davranmak demektir. İsraf, ihtiyaçtan fazla tüketmek, gereksiz yere harcama yapmak, savurganlık yapmak gibi anlamlara gelir.²⁰⁹

İslamiyet, başta yeme-içme, giyim-kuşam, araba, ev ve eşya gibi maddi ihtiyaçlar olmak üzere her türlü rızıktan istifade ederken aşırılıktan kaçınmayı emretmektedir. Kur'an-ı Kerim, aşırıya kaçan, harcamalarında ve davranışlarında ölçüyü kaçıran kimselerin yaptıklarını hoş görmemektedir. Ayet-i kerimelerde israf, iki manada kullanılmaktadır. Birincisi, "haddi (sınırı) ve ölçüyü aşmak" anlamındadır ki, bu aynı zamanda inkârcıların bir özelliğidir. Çünkü onlar Allah'tan (c.c.) gelen helal ve haram ölçülerini tanımazlar. O ölçüleri işlerine geldiği gibi değiştirmeye kalkışırlar. Onlar, Allah'ın (c.c.) ölçülerini çiğneyip geçerler. İnsanla Rabb'i arasında olması gereken dengeyi korumazlar. Davranışlarında normal sınırı gözetmezler ve konulan ölçünün ötesine geçerler, aşırıya giderler: **"(Salih onlara dedi ki), Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Yeryüzünde ıslaha çalışmayıp fesat çıkaran müsriflerin (haddi aşanların) emrine itaat etmeyin."**²¹⁰

"Elçiler de; 'Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildiği için mi (uğursuzluğa uğruyorsunuz?) Hayır, siz müsrif (aşırı giden) bir kavimsiniz' dediler."

(Yasin suresi, 19. ayet)

Günlük yaşayışında ellerindeki malı, serveti, imkânları veya parayı gereksiz yere harcayanlar da bir çeşit sınırı aşanlar, aşırı gidip dengeyi bozanlardır. Allah Teala, her türlü aşırılığı yermekte, müsrifleri sevmediğini beyan etmektedir: **"Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziyaretinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyeceğin için fakat israf etmeyin. Çünkü o, israf edenleri sevmez."**²¹¹ ayetinde israf hem yiyecek ve eşya kullanımında aşırılık hem de Allah'ın (c.c.) koyduğu helal ve haram ölçülerine uymamak anlamındadır.

"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir."
(İsrâ suresi, 26-27. ayetler)

209 bk.Dini Terimler Sözlüğü, s. 178-179.

210 Şuara suresi, 150-152. ayetler.

211 A'raf suresi, 31. ayet.

İsrafın Başlıca Sebepleri

- a. Riya (Gösteriş)
- b. Sefahat
- c. Kibir
- d. Tembellik
- e. Bencillik

Allah (c.c.), dünya nimetlerini insanlar ve canlılar için yaratmıştır. Bunları yemek, içmek veya kullanmak insanın hem hakkıdır hem de şükreden bir kul olmanın gereğidir. İnsanın Allah'ın (c.c.) lütfettiği nimetleri kullanması, güzel giyinmesi, güzel yaşaması günah değil, helaldir. Ancak kişinin öncelikle nimeti vereni bilip şükretmesi ve onları kullanırken ölçüyü kaçırıp savurgan olmaması gerekir. İsraf etmek, Cenâb-ı Allah'ın verdiği nimetlere saygısızlık olduğu gibi aynı zamanda emanete riayet etmemektir. İnsana emanet olarak verilen malı saçıp savurmak, gerek-

li yerlere harcamamak, insanlar arasındaki ekonomik dengeyi bozar, kişiler arasındaki kıskançlığı artırır. Her türlü haddi (sınırı) aşmak, insanın ve onun içinde yaşadığı toplumun dengesini bozar ve onları huzursuzluğa götürür.

İsraf, aynı zamanda hırs, kanaatsizlik ve zillet gibi kötülüklerin de başlıca sebebidir. Çünkü müsrif adam; ilahi takdire ve alın teriyle elde ettiğine razı olmaz, sürekli daha fazlasını ister. Hiç şükretmez, daima şikâyet eder durur. Helal rızkını az bulur, gayr-ı meşru olup olmadığına aldırmadan daha çok kazanmanın peşine düşer. Hatta o yolda izzet ve haysiyetini bile feda eder. Şunu belirtmek gerekir ki az ya da çok harcamak önemli değildir. Önemli olan "ne kadar" değil, "nereye" harcadığımızdır. İslam âlimlerine göre bir insan Allah (c.c.) yolunda malını çokça infak etse de savurganlık yapmış sayılmaz; fakat gayr-ı meşru bir iş için sadece birkaç kuruş da harcansa yine "saçıp savurmuş" kabul edilir.

İslam, nimetlerin kadrini bilip onlara şükürle mukabele etmek gerektiğini belirtmiş ve şükürün esasını da "insana bahşedilen duygu, düşünce ve azaları yaratılış gayeleri istikametinde kullanmak" şeklinde tarif etmiştir. Dolayısıyla iktisat, insanı cimriliğe de sürüklememelidir. İnanan insanlar, bir taraftan saçıp savurmaktan uzak kalırken diğer yandan da asla cimri olmamalıdır. İsrraftan kaçınmalı ama Hak yolunda infakta bulunmaya da can atmalıdırlar.

BUNLARI BİLİYOR MUYUZ?

1. Çalışmamak, tembellik yapmak zaman israfıdır.
2. Televizyon izlerken ve bilgisayar kullanırken saatler harcamak zaman israfıdır.
3. Geç saatlere kadar uyumamak ve faydasız işlerle uğraşmak hem zaman hem de enerji israfıdır.
4. Lüzumundan fazla yemek yemek israftır.
5. İhtiyaçtan fazla kıyafet, ayakkabı, çanta, cep telefonu, bilgisayar gibi eşyalara para harcamak israftır.
6. Gereksiz yere elektrik kullanmak, suyu ihtiyaçtan fazla açmak israftır.

İslam, insan hayatına her konuda bir denge getirmektedir. İnançta, amellerde, ahlakta, mal kazanma ve harcamada, duygularda, nefret ve sevmeye hep orta yolu tavsiye eder. İslam ümmeti, vasat bir ümmettir. Yani orta yolu izleyen, dengeli ve hayır yolları üzerinde olan bir ümmettir. Bu ümmetin mal konusundaki tutumu da dengeli ve ölçülü olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim, işte bu orta yola ve müstakim çizgiye işaret eder. Aşırı harcamayı da cimriliği de hoş görmez. Müslümanlar'a, **"Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayflanacak duruma düşersin!"**²¹² ayeti ile bu ikisi arasında denge kurmayı tavsiye eder.

Kulun, imkânlarına göre yiyip içmesi ve giyinmesi savurganlık değildir. Bilakis Peygamberimiz'in (s.a.v) bildirdiğine göre ölçülü hareket edildiği takdirde Allah Teala, nimetlerini kullarında görmeyi sever: *"Yiyiniz, içiniz, sadaka veriniz ve giyiniz. Ancak kibirlenmeyin ve israf etmeyin. Şüphesiz Allah Teala, nimetinin eserini (görüntüsünü) kulunun üzerinde görmek ister."*²¹³

Mülkün tamamı, aslında Allah'a (c.c.) aittir. İnsana emanet olarak ve imtihan için bir miktar mülk, nimet verilir. Malı ve geçimlikleri helal yoldan kazanıp helal yola harcayanlar, Allah (c.c.) yolunda infak edip hak sahiplerinin hakkını verenler, saçıp savurmayanlar, mal konusundaki sınavı kazanırlar.

İsraf kavramını sadece yiyecek-içecek, mal-mülk ve maddi imkânlarla alakalı olarak düşünmemek gerekir. İsrافی, maddi-manevi her türlü nimetin, yaratılış gayesine ters kullanılması ve boşu boşuna harcanması olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla giyim-kuşamda, içinde oturulan binada ve evin döşenmesinde olduğu gibi, zaman ve sağlık gibi nimetlerde de israf söz konusudur. Bir insanın abdest alırken, lavaboda musluğu sonuna kadar açması nasıl israfsa sağlığını tehlikeye atması, zamanını doğru ve verimli kullanmaması aynı şekilde israftır.

Müslüman, elindeki nimetin veya içinde bulunduğu fırsatların kendisi için bir imtihan vesilesi olduğunu bilmelidir. Aynı zamanda bu nimetlere çok sayıda insanın sahip olamadığını, dünyada milyonlarca insanın açlık, susuzluk ve yoksulluk içinde kıvrandığını düşünmelidir. Allah Teala'nın emanet olarak verdiği nimetlerde yoksulların hakkı olduğu bilinciyle hareket etmeli, israftan kaçınıp infaka yönelmelidir.

DİKKÂT!

Alışverişe çıkmadan önce ihtiyaç listesi yapmak, gereksiz harcamanın önüne geçer,

- * Hazıra dağ dayanmaz.
- * Ayağını yorganına göre uzat.
- * Bol bol yiyen, bel bel bakar.
- * İşten artmaz, dıştan artar.
- * Güvenme varlığa, düşersin darlığa.

Atasözleri

212 İsrâ suresi, 29. ayet.

213 Buhârî, Libas, 1; İbn Mâce, Libas, 23.

2.9. ÖFKE VE ŞİDDET

Öfke; “kızmak, kızgınlık” anlamına gelmektedir. Engellenme, incinme, acı veren bir durum karşısında kişinin kızgınlık duyması, hiddetlenmesidir.²¹⁴ Öfke, intikam duygusu ve cezalandırma isteği ile birlikte olursa gazap olarak adlandırılır.

Öfke ile kalkan zararlar oturur.
Atasözü

Öfke, ahlaki zaafardan biridir. İnsanda var olan gazap kuvvetinin ifrat derecesi olan öfke, birey ve toplum için bir afettir. Öfke anında insan doğru düşünemez. Normal davranışlarda bulunamaz. Öfkeli olarak yapılan işler sonradan pişmanlık getirir. Öfke sırasında kalp atışının hızlanması

ile kanın damarları ve beyni zorlaması aklın normal görev yapmasını önler. Dolayısıyla yanlış ve zararlı işler yapılmasına yol açar. Öfke hâlinde iken sağlıklı düşünmek mümkün olmadığından öfkeliyken karar ve hüküm verilmemesi gerekir.

Şiddet ise öfke hâlinde kişinin nefesine yenik düşüp kendine veya çevresine zarar vermesidir.²¹⁵ Öfkesini kontrol edemeyen insan, saldırganlaşır ve telafisi güç olumsuzluklara sebep olabilir. Bu sebeple öfkenin zapt edilebilmesi, zararsız hâle getirilebilmesi için birkaç saniye beklemek, tepkiden sonrasını düşünebilmek ve ona göre hareket etmek gerekir.

Öfkelenmek, fitri bir duygu olup tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Ancak ayet ve hadislerde bu duyguya hâkim olunması istenmekte, öfkesini yenenlerin mükâfatlandırılacağı bildirilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de genellikle kâfirlerin müminlere karşı duydukları öfkeden bahsedilir. Aksine müminler öfkelerini yenen insanlardır. Bir ayette müminlerin üstün nitelikleri sayılırken kızdıkları zaman bile kusurları bağışladıklarından övgüyle söz edilir: **“(Dünyalık olarak) size her ne verilmişse bu dünya hayatının geçimliğidir. Allah’ın yanında bulunanlar ise daha hayırlı ve kalıcıdır. Bu mükâfat, inananlar ve Rablerine tevekkül edenler, büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınanlar, öfkelenedikleri zaman bağışlayanlar, Rablerinin çağrısına cevap verenler ve namazı dosdoğru kılanlar; işleri, aralarında şûra (danışma) ile olanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcayanlar, bir saldırıya uğradıkları zaman, aralarında yardımlaşanlar içindir.”**²¹⁶

“Kuvvetli ve kahraman pehlivan, herkesi yenen kimse değildir. Kuvvetli ve kahraman pehlivan ancak öfke zamanında nefesine malik olan ve öfkesini yenen kimsedir.”

(Müslim, Birr ve Sıla, 107)

214 <http://www.tdk.gov.tr>. (20.05.2019.)

215 <http://www.tdk.gov.tr>. (20.05.2019.)

216 Şûrâ suresi, 36-39. ayet.

“Hilim, nefsi, gazabın azgınlaşmasından korumaktır.” (Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, “shî”, “ğdb”, “ğyz” md.leri. a.mlf., ez-Zerî’a ilâ mekârimi’ş-şerî’a (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), s. 111-112, 328-329, 342-346.)

Bazı hadislerde, gazap duygusunun yok edilmesinden ziyade bu duygunun etkisiyle yanlış hüküm veya karar verilmesinden kaçınılması gerektiği üzerinde durulur. *“Yiğit o kimsedir ki öfkelendiği sırada kendine hâkim olur.”*²¹⁷, *“Hâkim öfkeliyken taraflar arasında kesinlikle hüküm vermemelidir.”*²¹⁸ mealindeki hadisler bunu ifade eder. Hadislerde kişiye, öfkesini yatıştırabilmesi için abdest almak ve ayakta ise oturmak gibi pratik tedbirlere başvurulması da önerilmiştir.²¹⁹

Peygamberimiz (s.a.v) yanına gelerek kendisine öğüt vermesini isteyen bir adama ; “Öfkelenme!” demiş ve bu sözünü birkaç kere tekrarlamıştır.²²⁰ Öfke anında Allah’a (c.c.) sığınmak ve öfkenin geçmesini istemek gerekir. Öfkeli birisini gören Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Ben bir kelime biliyorum ki eğer şu adam o kelimeyi söylese muhakkak öfkesi geçer. O kelime: ‘Eûzü billahi mineş-şeytânirracîm.’ sözüdür.”²²¹

Peygamber Efendimiz (s.a.v), Cenab-ı Hakk’a sığınmayı öfkenin ilacı olarak tavsiye etmiş, insanın kendi kendine telkinle öfkelenmekten kurtulacağına işaret etmiştir. Yine Peygamberimiz (s.a.v) öfkeyi güç ve kuvvetin değil, zayıflığın ve aczin alameti olarak görmüştür. Öfke, nefse hâkim olamamanın işaretidir. Nefislerine hâkim olamayanların sonu ise hüsrandır. Müslüman, işlerini öfke ile değil; teennî, sabır ve yumuşaklıkla hâletmelidir.

Öfkenin zıddı “hilim”dir. Hilim; sabırlı, temkinli, akıllı ve ağırbaşlı olmak demektir. Yumuşak huyluluk, yumuşak karakterlilik, sakin tabiatlılık, nefse hâkim olma hâlidir. Nefisini kızgınlığın heyecanından koruyan, hilm sahibi olan kimseye “halim” denir. Halim aynı zamanda, güçlü kuvvetli olduğu hâlde affeden, ceza vermekte acele etmeyen, teennî gösteren kimsedir. Müslüman’a gazap hâli değil, hilm sahibi ve hoşgörülü olmak yakışır.

Öfke ile Başa Çıkmanın Yolları

1. Susmak
2. Besmele çekmek
3. Abdest almak
4. Oturmak veya yatmak
5. Toprağa temas etmek
6. Dua ve zikir

217 Buhârî, Edeb, 76, 102; Müslim Birr, 107, 108.

218 Buhârî, Ahkâm, 13; Müslim, Aşkızıye, 16.

219 bk. Buhârî, İman, 71.

220 bk. Riyazü’s-Salihîn, I, 80.

221 Müslim, Birr ve Sıla, 109.

2.10. CİMRİLİK

*Mal sahibi, mülk sahibi,
Hani bunun ilk sahibi.
Mal da yalan, mülk de yalan,
Var biraz da sen oyalan.*

Yunus Emre

Cimrilik; servet edinme tutkusuy-la başkasına bir şey vermekten çekinmek, karşılıksız harcama ve hayır yapmaktan kaçınma eğilimidir.

İslam, başta zekât olmak üzere bazı mali harcamalarda bulunmayı emreder. Aile bireylerinin bakımı, akrabaların görülüp gözetilmesi, yoksullara yardım da bu emirler arasındadır. Parası ve malı olduğu hâlde bir insan bu görevlerini yapmaz ve malını sarf etmekten çekinirse cimrilik yapmış olur.

Cimriliğin başlıca sebebi aşırı mal hırsı (tamahkârlık), bencillik ve kibir gibi kötü huylardır. Gelecekte yoksul kalma korkusu, insanı mal biriktirmeye ve cimriliğe sevk eden bir durumdur. Hâlbuki mal, Allah'ın (c.c.) nimetidir ve bu nimet yerli yerinde harcanığında Allah (c.c.) onu artırır, bereketlendirir.

İnsan nefsi cimriliğe meyilli olmakla birlikte, bu duygunun yaratılıştan geldiği ve tam olarak yok edilmesinin mümkün olmadığı da kabul edilmektedir.²²² Bu duygudan ancak ilim, iman ve salih amellerle korunmak mümkündür. Nitekim Kur'an-ı Kerim, cimrilikten sakınanların kurtuluşa ereceğini ifade etmektedir: **"... Kim nefsinin cimriliğinden, hırslından korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."**²²³

Kur'an-ı Kerim'de, insanın bu bencil duygudan kurtulması ve bunun yerine cömertlik duygusunu geliştirmesi her vesile ile öğütlenmektedir: **"... Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez. Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."**²²⁴ Başka bir ayette cimriliğin insanın yararına bir davranış olmayıp aksine tam aleyhine bir sonuç doğuracağı belirtilmiştir: **"Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**²²⁵

"O halde, gücünüz yettiği kadar Allah'a karşı gelmekten sakının. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."

(Tegabun suresi, 9. Ayet)

222 Bkz. Zemahşeri, el-Keşşâf, IV, 84.

223 Haşr suresi, 9. ayet.

224 Nisâ suresi, 36-37. ayetler.

225 Âl-i İmrân suresi, 180. ayet.

Hız. Peygamber (s.a.v), genel olarak insanlar için en kötü ve alçaltıcı iki huyun cimrilik ve korkaklık olduğunu, cimrilik duygusuyla imanın bir arada bulunmayacağını ifade etmiştir.²²⁶ Başka bir hadiste mal hırsını demir zırha benzetmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Cimri ile cömerdin durumu, göğüsleri ile köprücük kemikleri arasında zırh giyinmiş iki kişinin durumuna benzer. Cömert, sadaka verdikçe üzerindeki zırh genişler, uzar, ayak parmaklarını örter ve ayak izlerini siler. Cimri ise bir şey vermek istediğinde, zırhın halkaları birbirine iyice geçer, onu sıkıştırır; genişletmek için ne kadar çalışsa da başaramaz."*²²⁷ Yani cömert insanda mal hırsının ve cimrilik duygusunun baskısı azaldıkça o kişi huzura kavuşur. Buna karşılık cimri insandaki mal hırsı, vücudu sıkan bir zırh gibi onu insanı rahatsız eder ve cimri insan sonuçta insan, vicdanını rahatlatarak iyilikler yapamaz. Böylece cimrilik duygusu kendisini tam bir psikolojik baskı altına alır. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v), cimrilikten Allah'a (c.c.) sığınmış, geçmişte bazı kavimlerin cimrilik yüzünden birbirlerinin mallarına saldırmak, kanlarını akıtmak suretiyle helak olduklarını belirtmiştir.²²⁸

"Zulümden sakınınız! Çünkü zulüm, kıyamet gününde zalime zifiri karanlık olacaktır. Cimrilikten de sakınınız. Çünkü cimrilik sizden önceki ümmetleri helak etmiş, onları birbirlerinin hakkı sız yere kanlarını dökmeye, haramlarını helâl saymaya sevk etmiştir." (Müslim, Birr, 56)

Malını harcamakta zorlanan, cimrilik eden insan hem kendine hem de ailesine zarar vermiş, fenalık etmiş olur. Zira rızkı veren Allah Tealâ'dır. Servetin, mal ve mülkün asıl sahibi odur. İnsanlara emanet olarak verilmiş olan nimetlerde diğer insanların da hakkı vardır. Bu hakkın sahiplerine verilmemesi zulümden başka bir şey değildir. Diğer yandan savurganlık da dinimizce hoş görülmemeyen tutumlardan biridir. Bu sebeple ne cimri olup dünyevileşmek ne de savurgan olup başkalarına el açacak hâle gelmek doğru bir davranış değildir. Bu durum Kur'an'da şu şekilde ifade edilmiştir: **"Rahman'ın o has kulları, harcamalarında ne israf eder, ne de eli sıkı davranırlar; bu ikisinin arasında bir denge tuttururlar."**²²⁹ Benzer anlamdaki bir başka ayette de **"Yakınlarına, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver, sakın saçıp savurma! Çünkü savurganlar şeytanların kardeşleri olmuşlardır. Şeytan ise Rabb'ine karşı pek nankördür."**²³⁰ buyrulmuştur.

"Malı yaratılış gayesinin dışında harcamak israf, bu gaye için harcamaktan kaçınarak elde tutmak cimrilik, yaratılış gayesine uygun olarak harcamaksa cömertliktir."

(Gazâlî, İhyâ, III, 259-260.)

"Kötü kimseler olsalar bile, cömertler için herkesin kalbinde bir sevgi vardır. İyi olsalar bile cimrilere karşı herkesin kalbinde yalnız nefret vardır."

Hayatü's-Sahabe, I, 123.

226 bk. Ebü Dâvûd, Cihâd, 21; Nesâî, Cihâd, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 256, 302, 320, 340, 4.

227 Buhârî, Cihâd, 89, Zekât 28; Müslim, Zekât, 76-77.

228 bk. Buhârî, Cihâd, 74; Müslim, Birr, 56.

229 Furkan suresi, 67. ayet.

230 isra suresi, 26-27. ayetler.

İmanla kendilerini mamur edenler, cimrilik huyundan temizlenebilir, dünya hırsından kurtulabilirler. Çünkü iman sahipleri, Allah'ın (c.c.) rızasından başka bir şey istemezler. Müminler, mal ile değil, iman ile mutmain olur. Allah'a (c.c.) güvenen birisi, Allah (c.c.) yolunda ve Allah (c.c.) rızası için malını infak etmekten çekinmez, fakirlikten korkmaz. Ama kalp gerçek imandan yoksun olunca infak etmeye veya sadaka vermeye teşebbüs ettiği zaman, nefsindeki cimrilik duygusu onu engeller. Böylece infak etmekten vazgeçer. Cimrilik, Allah'ın (c.c.) sevmediği, çok kötülediği bir haslettir. Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe iman eden bir kimse asla cimri davranıp mal yığmaz. Tamahkâr davranamaz. Nefsinin cimriliğinden kendini kurtarır.

2.11. KORKAKLIK

Şehâmet dini, gayret dini ancak Müslümanlıktır;

Hakîkî Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır.

Cebânet, meskenet, dünyada sığmaz rûh-i İslam'a...

Kitâbullah'ı işhâd eyledim-gördün ya- dâvâma.

Mehmet Âkif Ersoy

Korkaklık, sabır ve metanet gösterememek, sıkıntı ve zorluk anında birdenbire dağılıvermektir. Korkaklık, şecaatin tefrit (azlık-noksanlık) hâlidir. Korkaklık, kişinin kendi menfaatini dahi koruyamaması, hakkı olanı savunamamasıdır.

Korkaklık; yüreksizlik, kalbin zafiyet göstermesi ve cesaret yokluğu demektir. Gadabın, yani sert davranmanın, gerektiği yer ve zamanda, gerektiği miktarda gösterilmesine "şecaat" (cesaret) denir. Gereğinden az olmasına da "cübn" (korkaklık) denir. Korkaklık cesaret ve atılganlık gösterilmesi gereken durumlarda ileri, atılmaktan çekinmeye yol açan ruhi zaaftır.

Korku, insanı bencilliğe iter. Cesur insan korku ve endişe hissetmesine rağmen doğru ve gerekli olanı yapabilen kişidir. Korkaklığın, çekici ve cazip bir yanı yoktur. Bu sebeple bir kimseye "korkak" diye hitap etmek, o insana hakaret kabul edilir. Korku ne biçimde olursa olsun alçaltıcı, zayıflatıcı bir duygudur.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de geçen "havf, haşyet, takva, işfak, vecel ve rehbet" gibi kavramlar korku anlamını içermekle birlikte bu kavramların geçtiği ayetlerin önemli bir kısmı daha çok ahlaki ve dinî sebeplerden dolayı hissedilen şuurulu endişeyi, Allah'a karşı gelmekten duyulan korkuyu ve saygıyı ifade eder.

(Mustafa Kara, "Havf". TDVİA, C 16, s. 528-531.)

“O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde siz, durmadan (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. (Allah) size keder üstüne keder verdi ki, bundan dolayı gerek elinizden gidene, gerekse başınıza gelenlere üzülmeysiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”

(Âl-i İmran suresi, 153. ayet)

Korkak insan, hayal, vehim ve zanların esiri olup her şeyden ürker. Korkaklığı onu güvenilmez yapar. Sabır ve sebat isteyen, cesaret gerektiren zor işlerde tercih edilmeyen, istenmeyen biri olur. Can, mal ve namuslarını korumakta cesaretsiz olan insanlar, daima tehlike altındadır. Korkak insan hayatta başarılı olamaz. Hakkını koruyamaz ve karşısına çıkacak engellere, güçlüklerle karşı koyamaz.

Allah Teala, müminlerin vasıflarından bahsederken onların birbirlerine karşı merhametli olduklarını, ancak düşmanlarına ise sert ve cesur olduklarını beyan etmektedir: **“Muhammed, Allah’ın Resulü’dür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler...”**²³¹

Cênâb-ı Allah, müminlerin kendisinden başka hiç kimseden korkmamasını istemekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Ey müminler! verdikleri sözü bozan, Peygamber’i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) müminler iseniz, bilin ki, Allah, kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”**²³² Bir başka ayet-i kerimede de **“...Şu hâlde siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir karşılığa değişmeyin. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.”**²³³ buyurmaktadır.

Gönlünde Allah (c.c.) sevgisi ve korkusu olan bir mümin, Allah Teala dilemedikçe hiçbir şeyin kendine zarar veremeyeceğini bilir. Dolayısıyla iman, insanı korkaklıktan kurtarıp güçlü kılar. Allah (c.c.) korkusu, dünyevi korkulardan çok farklı olarak bireyi, dünya ve ahirette güçlü ve huzurlu kılar: **“Kim Allah’a ve Resulü’ne itaat eder, Allah’tan korkar ve ona karşı gelmekten sakınırsa işte onlar başarıyı elde edenlerin ta kendileridir.”**²³⁴

Genel olarak insanlar hakkında düşünülebilen en kötü ve alçaltıcı iki huyun cimrilik ve korkaklık olduğunu belirten Hz. Peygamber (s.a.v), hemen hemen bütün sıkıntılı durumlar ve kötülükler arasında korkaklığı da zikretmiştir.²³⁵ Bu

“Allah’ın göndermiş olduklarını tebliğ edenler, Allah’tan korkarlar ve ondan başka kimseden korkmazlar. Allah hesap gören olarak yeter.”

(Ahzab suresi, 39. ayet.)

231 Fetih suresi, 29. ayet.

232 Tevbe suresi, 13. ayet.

233 Mâide suresi, 44. ayet.

234 Nur suresi, 52. ayet.

235 bk. Buhârî, Daavât, 36-38, 40-42; Müslim, Zikir, 49-51; Ebû Dâvûd, Cihâd, 21.

ETKİNLİK

İçki, kumar ve uyuşturucunun zararları ile ilgili slogan oluşturalım ve sınıfta paylaşalım.

sebeple Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) Allah'a (c.c.) sığındığı kötü hasletlerden biri de korkaklıktır: *"Allahım! Acizlikten, tembellikten, korkaklıktan, (bunaklık derecesinde) ihtiyarlıktan ve cimrilikten sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım."*²³⁶

Netice olarak Müslümanlar'a haklarını, inanç ve değerlerini koruyup savunma, düşmana karşı koyma konularında cesaret ve kahramanlık duyguları aşılayan ayet ve hadislerde dolaylı olarak korkaklığın bir erdemsizlik olduğu ortaya konmaktadır. Dolayısıyla korkaklık Müslüman'a yakışmadığı gibi yalnız ve yalnız Allah'tan (c.c.) korkmak gerekmektedir. İnsan için gerekli olan, cesaret sahibi olmaktır. Hayatımızda, ne gereksiz atılganlığın ne de korkaklığın yeri olmalıdır. Kontrolsüz öfkenin zararları olduğu gibi cesarettен yoksunluk da gayretsizlik, hamiyetsizlik, kişilik zafiyeti gibi insan onuruna yakışmayan sonuçlar doğurur. Bu sebeptendir ki şecaat dört temel erdemden (hikmet, adalet, iffet, şecaat) biri sayıldığı gibi korkaklık da kötü bir özelliktir.

3. ZARARLI ALIŞKANLIKLAR

İslam dini; insanın aklını, canını, neslini, malını ve dinini koruma amacıyla birtakım ilkeler getirmiş ve bu prensiplere uyulması noktasında titiz davranılmasını istemiştir. Bu amaçla insanın beden ve ruh sağlığına zarar veren maddelerin içilmesini, kullanılmasını ve hangi yoldan olursa olsun vücuda alınmasını kesinlikle yasaklamıştır.

Alkollü içkiler ve uyuşturucu maddeler, insan vücudunun idare merkezi olan beyinde olumsuz etkiler yapar. Akıl ve düşünce faaliyetlerini durdurarak insanı, gülünç bazen de acınacak durumlara düşürür. Aynı zamanda vücudu tahrip ederek çeşitli hastalıklara yol açar.

Zararlı maddeleri kullanan insan, bir taraftan kendi eliyle bedenine zarar verirken diğer taraftan sosyal ilişkilerde problemler yaşar, itibarını kaybeder. İçkinin verdiği zarar yalnız onu içenle sınırlı kalmaz, toplumun diğer fertlerine de yansır. Sarhoşluk sebebiyle kişi, söz ve davranışlarını kontrol edemez hâle gelir. Dolayısıyla kendisine ve başkalarına olan saygısını yitirir. Cinayet, trafik kazası, yaralama gibi pek çok üzücü olaya sebep olur.

Spor toto, loto, iddia gibi şans oyunları ve kumar oynamak da zararlı alışkanlıklardandır. Kumar ve diğer şans oyunlarında amaç, başkasının parasını veya malını alarak kısa yoldan zengin olmaktır. Dolayısıyla bu alışkanlıklar, alın teri ile kazanılan helal kazancın değerini düşürmekte, kişiyi çalışmamaya, tembelliğe sevk etmektedir. Kumarda kazanmak veya kaybetmek kişiyi hırslandırır ve bağımlı hâle getirir. Böylece öncelikle kişinin ruh sağlığına zarar veren bu kötü alışkanlık, daha sonra aile geçimsizliğine, kavga ve huzursuzluğa sebep olur.

"İçkiden kaçınınız. Allah'a yemin ederim ki içki ile iman bir yerde birleşmez. Yani biri diğerini çıkarır."

(Nesâî, Eşribe, 44)

“Bir şeyin çok miktarda alınması insana sarhoşluk veriyorsa onun azı da haramdır.”

(Ebû Dâvûd, 3681, Tirmizî, 1865.)

İslam içkiyi haram kılarken diğer birçok hükümde olduğu gibi ikna edici ve tedricî bir metot takip etmiş, belli safhalardan sonra kesin olarak yasaklama getirmiştir. Bir ayette, **“Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: ‘Onlarda hem büyük günah hem de insanlar için (bazı zahirî) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür...’**²³⁷ buyrulmakta, muhataplar içki yasağına zihnen hazırlanmaktadır.

Nüzûl sırasına göre daha sonra gelen Nisa suresinin 43. ayetinde, **“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanıcaya kadar namaza yaklaşmayın...’**²³⁸ emri gelmiştir. Daha sonra nazil olan ayet-i kerimeler ile de içki ve beraberinde kumar yasaklanmıştır: **“Ey iman edenler! (Akıllı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?’**²³⁹

İçkiyi haram kılan ayetlerden sonra Allah Resulü de Mekke’nin fethedildiği sene içki, leş, domuz ve putların satılmasının haram olduğunu belirtmiştir.²⁴⁰

Hz. Peygamber’in (s.a.v) başka hadislerinde de içkinin özelliği anlatılmakta ve haram olduğu bildirilmektedir: *“Sarhoş eden her şey içkidir ve sarhoş eden her şey haramdır.”*²⁴¹ *“Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.”*²⁴² *“Resulullah içki (hamrla) ilgili olarak on kişiye lanet etti: ‘(Hammaddesinden şarap yapmak maksadıyla) sıkana ve sıkıtırana, içene ve sakilik yapana, (imalathaneden veya depodan, toptancıdan perakendeciye veya mustehlike kadar) taşıyana ve taşıtana, satana ve satın alana, bağışlayana, bunun parasını yiyene.”*²⁴³

Günümüzde en yaygın bağımlılıklardan biri de sigaradır. Başta kanser olmak üzere pek çok hastalığa sebep olduğu bilinen sigara dinimizce hoş görülmemiştir. Sigara içmenin dinen hükmünün ne olduğu konusunda birkaç farklı görüş olsa da dinen yasak ve mutlaka uzak durulması gereken bir davranış olduğunda görüş birliği oluşmuştur. Çünkü sigara içmek, hem aktif hem de pasif içiciler bakımından zararlıdır. Maddî açıdan da israftır. Ayrıca kişinin ailesi için ayracağı nafaka yükümlülüğünün ihlaline sebep olmaktadır.

Bir diğer bağımlılık türü de birey ve toplum hayatını tehdit eden uyuşturucu maddelerin kullanımınıdır. Uyuşturucu madde kullanımı alkolü içki kullanımı ile kıyas edilmiş ve kişinin hem akli melekelerini kaybetmesine hem de sağlığının bozulmasına sebep olduğundan haram kabul edilmiştir. Netice itibari ile esrar, afyon, eroin, kokain, morfin gibi uyuşturucu maddelerin kullanımını dinimizce yasak kabul edilmiştir.

PANO YAPALIM

Gazete ve dergilerden yararlanarak zararlı maddelerle ilgili bir pano hazırlayalım.

237 Bakara suresi, 219. ayet.

238 Nisa suresi 43. ayet.

239 Mâide suresi, 90-91. ayetler.

240 bk. Müslim, Müsakât, 71.

241 Müslim, Eşribe, 73; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5.

242 İbn Mâce, Eşribe, 10; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5; Tirmizî, Eşribe, 3.

243 İbn Mâce, Eşribe, 6; Ebû Dâvûd, Eşribe, 2; Tirmizî, Buyu’, 58.

O hâlde insanın akli dengesini, sinir sistemini bozan, vücudunu tahrip ederek onu mutlaka ölüme götüren uyuşturucu maddelerden uzak durulmalıdır. “Bir kere kullanmakla bir şey olmaz.” düşüncesiyle kullanılmaya başlanan bu maddeler, bağımlılık yaparak gençleri dönüşü olmayan bir yola sürüklemektedir. Uyuşturucu kullanmak, kişinin kendini bile bile ölüme götürmesi demektir. Bu maddeyi bir kez tecrübe eden kişinin kolaylıkla bu maddeden kurtulması mümkün değildir.

Bağımlılık yapan maddelerden korunmak için öncelikle bunları merak etmemek ve bunlara yaklaşmamak gerekir. Birçok insan, zararlı maddeleri, bir defa kullanmak üzere almış, daha sonra bağımlı hâle gelmiştir. Arkadaş hatırı, aile iletişiminin zayıf olması, olumsuz reklam ve filmler alkol almaya, uyuşturucu kullanmaya ve kumar oynamaya teşvik etmektedir. Bu anlamda arkadaş seçerken özen göstermek ve aile ile iletişimi kuvvetlendirmekte önem arz etmektedir.

Son olarak günümüzde teknolojinin yaygınlaşması ile birlikte ortaya çıkan internet bağımlılığından da burada bahsetmemiz gerekmektedir. İnternet bağımlılığını şu şekilde tanımlayabiliriz: Bireyin internet kullanımına sınırlama getirememesi, sosyal ve ekonomik zararlarına rağmen kullanmaya devam etmek istemesi ve internete ulaşımı kısıtlandığında ise yoğun kaygı duymaya başlamasıdır. İnternetin kontrolsüz kullanımı sonucu ortaya çıkan bu bağımlılığın bireyin hayatında olumsuz etkileri vardır. Bu olumsuz etkilere; boşa harcanan zaman, tükenen ömür, cinsel içerikli sitelere ulaşımın kolay olması ile yitirilen ahlak, sosyal ilişkilerde bozukluk, hayal ile gerçeği ayırt edememe, okul hayatına adapte olmakta zorlanma gibi şeyleri örnek olarak verebiliriz. Teknolojiyi hayatımızdan tamamen çıkarabilmemiz mümkün ve doğru olmadığına göre teknolojiyi yararlı ve sınırlı kullanma konusunda gereken hassasiyeti göstererek bu olumsuz etkilerden kendimizi korumalıyız.

BİLİYOR MUSUNUZ

Sigara ve sigaraya benzer diğer ürünleri birkaç boyutuyla ele almakta fayda vardır. Sigara içmenin fıkhî boyutu hakkında çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Ortaya konan görüşler zaman ve şartlar değiştikçe ve sigaranın kişiye verdiği zararlar tam anlamıyla ortaya çıktıkça ve bu konuda tıbbi veriler ortaya kondukça değişmiştir. Genel anlamda olay üç ana başlık altında değerlendirilmektedir.

1. Sigaranın zararlarını bilmeyen veya önemsemeyen bir grup bilgin, tütün kullanma (pipo, nargile vb. de dahil), sigara içme hakkında dinde açık bir hüküm bulunmadığını, şâri’ tarafından açık bir yasak gelmediğini ileri sürerek sigara içmenin mubah olduğu görüşünü ileri sürmüştür.

2. Diğer bir grup İslâm bilgini ise, sigara içmeyi doğru bulmamakla birlikte, “haram” da diyemedikleri için “mekruh” olarak nitelendirmişlerdir.

3. Üçüncü bir grup ise, sigara içmeyi, özellikle tiryakilik derecesinde sigara alışkanlığını sağlık açısından zarara ve ekonomik yönden israfa yol açtığı, nafaka yükümlülüğünü ihlâl ettiği gerekçesiyle “haram” saymışlardır.

Sigara ve sigara ürünlerinin hepsinin kişiye maddi ve bedeni zarar getirdiği, malını israf boyutunda harcamaya götürdüğü ve bazı insanlar için maddi külfet getirmese bile özellikle orta kesim ve dar gelirliler için maddi anlamda külfet getirdiği, kişiye eşinin ve çocuklarının hakkına girmesine sebep olduğu aşikardır.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz ki, Hem içene hem de o ortamda bulunan şahıslara ve çevreye verdiği zararlar, israf ve hakların ihlâline yol açabileceğinin kuvvetle muhtemel olması dikkate alınarak, sigara içmenin kural olarak dinen “harama yakın mekruh” sayılması gerekir. Ancak bedene verdiği zarar ilmen ve tıbben açıklık ve kesinlik kazanmışsa, açık bir israfa ve kişinin nafaka yükümlülüğünü etkileyip aile fertlerinin ve bakmakla yükümlü bulunduğu kimselerin nafakasını kismasına yol açıyorsa, zorunlu harcamalardan ve aslı ihtiyaçlarından bile fedakârlık yapmaya zorluyorsa, o takdirde sigara içmenin dinen de “haram” olduğu söylenebilir.

(TDV, İslam İlmihali, C II, s. 67-68.)

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Suizan ve hüsnüzan arasındaki fark nedir?
2. Kaçak elektrik ve su kullanmak ile hırsızlık yapmak arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Öfke ve şiddetin birey, aile ve topluma verdiği zararlar nelerdir?
4. Cimriliğin bireye ve topluma verdiği zararlar nelerdir?
5. Sevdiğini Allah (c.c.) için sevmek ne anlama gelmektedir?
6. Müminlerin vasıfları nasıl olmalıdır?
7. Cenâb-ı Allah'tan hayâ etmek ne demektir?
8. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadisinde münafıkların üç özelliği olduğundan bahsetmektedir. Bunlar nelerdir?
9. Alkol ve uyuşturucu gibi zararlı maddelerden korunmak için neler yapılmalıdır?
10. "Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, İman, 164.) hadis-i şerifi ne anlama gelmektedir?

B. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(cimrilik, iffet, öfke, adalet, haset, sabır, merhamet, cömertlik, tevazu, hırsızlık)

1. kişiyi bedenî ve maddi hazlara aşırı düşkünlükten koruyan erdemdir.
2. bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermek demektir.
3. eli açık olmak, hayır amacıyla gönüllü olarak harcamada bulunmak demektir.
4. "İki özellik vardır ki bir müminde asla bulunmazlar: ve kötü ahlak." (Tirmizî, Birr, 41)
5. alçak gönüllü olmak, büyüklenmemek, aşırı gitmemek, kişinin haddini bilmesi demektir.
6. "Ey iman edenler! ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin! Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir." (Bakara suresi, 153. ayet)
7., insanın bütün varlıklara içten sevgi duyması, şefkat, acıma ve yardım etme düşüncesiyle dolu olmasıdır.
8. bir kimseyi sahip olduklarından dolayı kıskanmak, çekememektir.
9. bir kimsenin kendisine ait olmayan bir malı, parayı ya da eşyayı sahibinin izni ve haberi olmadan almasına denir.
10. ile kalkan zararlar oturur.

C. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

1. "Dindarlıkta kendinden üstün olana bakıp ona uymak, dünyalıkta ise kendinden aşağı olana bakıp Allah'ın kendine verdiği üstünlüğe hamd etmek. Böyle yapanları Allah, şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim de dindarlıkta kendinden aşağı olana, dünyalıkta ise kendinden üstün olana bakar da elde edemediğine üzülürse, Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz."²⁴⁴

Yukarıdaki hadis-i şeriften aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

244 Tirmizî, Kıyamet, 58.

- A) Sahip olduklarımızla yetinmeyi bilmeliyiz.
 B) Kanaatkâr olmalıyız.
 C) Bizden daha kötü durumda olanlara bakıp şükretmeliyiz.
 D) Allah (c.c.) şükreden ve sabredenleri sever.
 E) Kazancımızı infak etmeliyiz.

2. Aşağıdakilerden hangisi sevgiyi artıran etkenlerden değildir?

- A) Selamlaşmak
 B) Hediyeleşmek
 C) Sevdiğini sözle bildirmek
 D) Koğuculuk etmek
 E) Doğru sözlü ve güvenilir olmak

3. Aşağıdakilerden hangisi "sıdk" kelimesinin zıddıdır?

- A) Sehavet
 B) Buhl
 C) Kizb
 D) Riya
 E) Gıybet

4. Resulullah'ın (s.a.v), "küçük şirk" diye nitelediği kötü huy aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kibir
 B) Gıybet
 C) Öfke
 D) Riya
 E) Nemîme

5. Aşağıdakilerden hangisi cesaret manasına gelmektedir?

- A) Cebanet
 B) Hafv
 C) Şecaat
 D) Gazab
 E) Tehevür

6. Hangi surede "Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden sabahın Rabb'ine sığınırım." ifadesi yer almaktadır?

- A) İhlas
 B) AyetelKürsî
 C) Nas
 D) Felak
 E) Fatiha

7. Aşağıdakilerden hangisi israfın sebeplerinden değildir?

- A) Riya
 B) İnfak
 C) Kibir
 D) Tembellik
 E) Bencilik

8. Aşağıdakilerden hangisi israf değildir?

- A) Ailenin ihtiyaçlarını gidermek
 B) Televizyon karşısında fazla zaman harcamak
 C) Faydasız işlerle uğraşmak
 D) İhtiyaçtan fazla alışveriş yapmak
 E) Bozuk musluğu tamir ettirmemek

9. Ağıdakilerden hangisi hadis-i şerifte ifade edilen öfke ile başa çıkmanın yollarından değildir?

- A) Susmak
 B) Besmele çekmek
 C) Abdest almak
 D) Oturmak veya yatmak
 E) Bağırarak veya ağlamak

10. Peygamber Efendimiz (s.a.v) beş şeyden Allah'a (c.c.) sığınmıştır. Aşağıdakilerden hangisi bunlardan değildir?

- A) Cimrilik
 B) Korkaklık
 C) İhtiyarlık
 D) Tembellik
 E) Hastalık